

Nr. 3 - 2010 / Årgang 55

UTGITT AV OSLO MUSEUM

AVD. BYMUSEET

FROGNERVEIEN 67

POSTBOKS 3078

ELISENBERG

0207 OSLO

TLF: 23 28 41 70

FAX: 23 28 41 71

E-post: post.bymuseet@oslomuseum.no

Hjemmeside: www.oslomuseum.no

REDAKTØR:

Anne Birgit Gran Lindaas

I REDAKSJONEN:

Hans Philip Einarsen

Lars Emil Hansen

Vegard Skuseth

Knut Sprauten

FOTOBHANDLING:

Rune Aakvik

Fredrik Birkelund

UTFORMING: Terje Abrahamsen

om; bymuseet

INNHold:

Trond Norén Isaksen

Det undersköna Oscarshall – hoffliv på sommerslottet i 1855

Side 2

Herman Berthelsen

På varieté i hovedstaden

Side 12

Jan Carlsen

Da Dronningen ble loset trygt i havn

Side 26

Karsten Sølve Nilsen

Alnaelva

Side 34

Rolf Strangers kulturfond

Side 49

Fotoutstillingen - Da vi ble moderne

Side 50

Kommende fotoutstilling

Side 52

Oscarshall er nyrestaurert og igjen åpent for publikum. Hvilken rolle har Oscarshall spilt som kongelig utfluktsmål og eventuell kongebolig? Trond Norén Isaksen går nærmere inn på hvordan Oscarshall ble brukt blant annet i året 1855. Fra Oscarshall er det utsikt over Frognerkilen til Dronningen, som i 1930-årene var Oslos mest populære sommerrestaurant. Funkisbygningen bar preg av manglende vedlikehold på 1960- og 70-tallet, men ble på 1980-tallet «gjenskapt i sin fordums funksprakt», som Jan Carlsen uttrykker

det i sin artikkel om restauranten. Fra 1880-årene var varietéunderholdning populært i Christiania. Herman Berthelsen tar oss med på varieté i hovedstaden rundt århundreskiftet 1900. Alna er den glemte byelven som skal fram i lyset igjen. Turveier og parker anlegges, lukkede elvestrekninger gjenåpnes og vannet renses. Karsten Sølve Nilsen tar oss med på en vandring langs elva fra Alnas øverste kilder til den forsvinner i tunnel gjennom Ekebergåsen.

God sommer!

Det undersköna Oscarshall – hoffliv på sommerslottet i 1855

Trond Norén Isaksen

I august 2009 gjenåpnet Oscarshall slott etter flere års restaurering, og det antydes at lystslottet kan komme til å bli mer brukt i kommende tider enn det har vært så langt. Oscarshall har for det meste stått tomt og dermed blitt et museum, men sommeren 1855 holdt byggherren Oscar I til der under det meste av sitt norgesopphold. Under kongens opphold utfoldet det seg et hektisk sosialt liv med middager, festforestillinger og fakkeltog, men betydningsfulle politiske samtaler fant også sted på Oscarshall i disse fjerne sommerdagene.

Det har med årene oppstått en feilaktig oppfatning av at Oscarshall bare én enkelt natt har vært bebodd av de kongelige, nærmere bestemt av Oscar I. Denne myten har blitt framsatt av så vel slottsforvalterne Ragnar Osnes og Thomas Willoch som av kunsthistorikerne Gunnar Hjelde og Geir Thomas Risåsen, og av kong Harald og dronning Sonja. Men Oscarshall var ikke bare et utfluktsmål eller et monument over norsk kunst og håndverk på midten av 1800-tallet. Oscarshall var ment å være og ble brukt som kongebolig, og det er som dette det lille slottet må forstås.

Oscarshall var blitt bygget på initiativ av kong Oscar I og dronning Josephina,

og for deres private midler, i årene etter at Det Kongelige Slott sto ferdig. Arbeidet ble påbegynt i 1847 etter tegninger av den danske arkitekten Johan Henrik Nebelong, men først i 1852 sto bygget ferdig. Grunnet sykdom og død skulle Oscar I få bare én sjanse til å bebo Oscarshall. Men den sommeren han gjorde det, lyste han av stolthet over byggverket.

Historikeren Monica Mørch, som leder Norsk Folkemuseums prosjekt om Bygdøy Kongsgårds historie, har funnet dokumenter som viser at kongen hadde til hensikt å ta opphold på Oscarshall allerede i 1852 og at hoffsjefen derfor rekvierte militær vakt til stedet. Men på vei fra en reise i Tyskland til Christiania ble

FOTO: RUNE AAKVIK/OSLO MUSEUM

Oscarshall, portalen mellom salong og spisesal. Fargelitografi av Joachim Frich, ca 1850.

UKJENT FOTOGRAF/OSLO MUSEUM

Oscarshall fra fjorden, 1880-årene.

prins Gustaf, kongens nest eldste sønn, svært syk, og 24. september, like etter kongefamiliens ankomst til Christiania, døde prins Gustaf på Slottet.

Dermed ble oppholdet i den norske hovedstaden avbrutt og oppholdet på Oscarshall utgikk. Kong Oscar selv ble alvorlig syk i kjølvannet av prins Gustafs bortgang, og de neste par årene ble det ikke noe av hans vanligvis årlige opphold i Norge. Men i 1855 følte kongen seg igjen frisk nok til å reise til Christiania og omsider å innvie sitt nye sommerslott.

29. juli 1855 ble kongen og hans tredje sønn, prins Oscar (II), mottatt på Kløfta av en fornem deputasjon bestående av blant andre kronprins Carl, som deltok ved en militærleir på Gardermoen, stattholder Severin Løvenskiold, hoffsjef baron Ferdinand av Wedel Jarlsberg og hoffmarskalk

Ernst Løvenskiold. Derfra tok de den nye jernbanen til Christiania, en reise som nå kunne gjøres unna på halvannen time.

Vel framme i hovedstaden tok kronprinsen inn på Slottet, mens kongen flyttet inn i Paleet, den gamle kongeboligen like ved Jernbanetorget som i dag er erstattet av et gyselig parkeringshus med samme navn. Selv etter at Slottet var blitt innviet i 1849, valgte Oscar I ofte å tilbringe noen dager i Paleet.

Morgenbladet rapporterte at kongen på vei fra Jernbanegården til Paleet «hilsedes [...] af den tætsluttede Mængdes Hurraa- raab, der gjentoges da Hs. Majestæt viste sig i Palæets Vinduer». På Klingenberg ble kongens ankomst om kvelden feiret med «et smukt Fyrværkeri, hvoriblandt til Slutning afbrænd[t]es Hans Majestæts Navnesiffer i brilliant Transparent».

FOTO: TROND NOREN ISAKSEN/P.E.

Oscarshall fra fjorden, 2009.

Allerede neste dag kom flere kongelige til byen da kronprinsesse Lovisa og hennes far, prins Frederik av Nederland, ankom sjøveien. De tok inn på Slottet, men om kvelden ga kongen middag for 86 gjester i Paleet.

31. juli flyttet kongen og prins Oscar fra Paleet til Oscarshall. Sju hofffunksjonærer slo følge med dem, men kun kongen og prinsen kunne innkvarteres i selve slottet og de øvrige ble derfor fordelt på kavalerboligen nede ved vannet og Kongsgården. Samme kveld ble det holdt middag på Oscarshall for kronprinsparet, prins Frederik, deres hofffolk, stattholder Løvenskiold og statsminister Frederik Due. Grev Albert Ehrensvärd, som inn gikk i kongens følge, noterte seg at det var 28 til bords, «ty fler får icke rum i den för 40 personer beräknade matsalen».

Neste dag vendte kronprinsen tilbake til Gardermoen, mens kronprinsessen, prins Frederik og to andre gjester igjen var gjester til middag på Oscarshall. Fra 3. til 4. august besøkte også kongen, prins Oscar, kronprinsesse Lovisa og prins Frederik militærleiren, og ved tilbakekomsten til Christiania avla prins Frederik avskjedsvisitt på Oscarshall etter middag på stattholderens landsted Holgerslyst.

Deretter reiste kronprinsessen og hennes datter Lovisa til Sandefjord for et kuropphold. Prins Frederik slo følge med dem og reiste hjem derfra. Også kong Oscar og prins Oscar fulgte dem til Sandefjord. Tilbake i hovedstaden holdt kongen statsråd før han igjen reiste til Gardermoen. Om kvelden 9. august vendte han tilbake til Oscarshall, hvor det ble gitt mindre midt-dager både 11. og 12. august.

FOTO: OLE TOBIAS OLSEN/OSLO MUSEUM

Oscarshall fra gårdsplassen, ca 1870.

Ehrensvärd skrev til diplomaten Ludvig Manderström hjemme i Stockholm at kongen de siste dagene «icke annat gjort än farit ikring eller gjort les honneurs för de gäster han låter inbjuda till det undersköna Oscarshall. Jag har varit der ute, då inga andra fremmande funnos, och det var roligt att se huru Kungen njöt af allt och var belåten med sitt verk».

16. august gjorde kongen og prins Oscar en utflukt til Hamar, men den nye jernbanen gjorde at de allerede om kvelden var tilbake på Oscarshall, hvor det også ble holdt mindre middager 17., 18., 19. og 20. august. Men det var ikke bare middager og fornøyer som utspilte seg på Oscarshall i disse sommerdagene.

11. august ble stattholder Severin Løvenskiold mottatt i audiens. *Morgenbladet* mente å vite at tema for samtalen var at Løvenskiold snart ville gå av som stattholder og bli erstattet av kronprins Carl som visekonge. Det var en mulighet avisa hilste med glede, ettersom det ville gi kronprinsen anledning til å bli bedre kjent med norske forhold samtidig som det ville bety at stattholderembetet ble stående ubesatt. Ettersom embetet var lite populært, og fra norsk hold gjerne sås avskaffet, ville det være svært vanskelig å utnevne en ny stattholder. Ingen gode kandidater stakk seg heller fram.

En annen audienssøker på Oscarsshall var den franske ministeren i Norge

FOTO: TROND NORÉN ISAKSEN/P.E.

Oscarshall fra gårdsplassen, 2009.

og Sverige (ambassadør etter dagens språkbruk), Charles Victor Lobstein. Ministeren ble tatt imot i salongen i første etasje i nærvær av stattholderen, som «bemærkede [...] med Bekymring, at Hs. Mst.s Sind ikke længer var neutralt, men at Partie var taget». Dette var mens Krimkrigen pågikk, og Oscar I var i ferd med å orientere seg bort fra kong Carl Johans russiskorienterte politikk. Dette resulterte i at kong Oscar i november 1855 inngikk den såkalte Novembertraktaten med Frankrike og Storbritannia, en defensiv allianse med brodd mot Russland som kongen håpet skulle bringe Sverige-Norge inn i Krimkrigen.

Kongen hadde også plikter inne i byen. 21. august var St. Olav-ordenens innstiftelsesdag, og kong Oscar holdt ordenskapittel på Det Kongelige Slott, fulgt av gallamiddag for 91 herrer. Dagen etter dro kongen og prins Oscar til Horten, hvor de sammen med kronprinsen overvar innvielsen av byens nye kirke. De var tilbake på Oscarshall klokka 8 om kvelden 23. august.

25. august ble det holdt statsråd, hvor kongen blant annet fastsatte navnet Oscarsborg for den nye festningen i Drøbakundet og ga Løvenskiold avskjed i nåde som stattholder. Han skulle imidlertid fortsette i embetet til kronprins Carl ble beskikket som visekonge, noe kongen

FOTO: RUNE AAKVIK/OSLO MUSEUM

Salongen på Oscarshall. Fargelitografi av Wilhelm von Hanno, ca 1850.

annonserte at ville skje i begynnelsen av neste år (kronprinsen ble utnevnt i februar og ankom Christiania 17. mai 1856). Om kvelden holdt kongen en mindre gallamiddag på Oscarshall med minister Lobstein blant gjestene.

Dokumentene fra de statsrådsmøtene som ble holdt i august 1855, er datert bare «Christiania» og det lar seg derfor ikke si om statsråd ble holdt på Oscarshall eller på Slottet. Når kongen var i Stockholm, var det imidlertid vanlig at statsråd ble holdt på det av slottene hvor han oppholdt seg – det kunne være Stockholms slott, men også Haga eller Drottningholm. Det gjør det ikke usannsynlig at det også kan ha blitt holdt statsråd på Oscarshall.

Neste formiddag tok kongen og prins Oscar med seg kronprinsparet og prinsesse Lovisa, som dagen før hadde vendt tilbake til hovedstaden, til høymesse i Vår Frelses kirke (nå domkirka) og om kvelden ga kongen gallamiddag for kronprinsparet og deres hoff på Oscarshall.

27. august ble det holdt stor supé på Oscarshall, dit også damer var invitert, og etter middagen ble kongen hyllet av byens studenter, som arrangerte fakkeltog i båter på Frognerkilen. Et musikkorps var om bord i den første av de omtrent femti båtene, som hver inneholdt fem studenter og to fakler, mens Studenter-sangforeningen samlet seg i en større båt i midten. Kongefamilien bivånet det hele fra Oscarshalls altan.

FOTO: RUNE AARVIK/OSLO MUSEUM

Spisesalen på Oscarshall. Fargelitografi av Wilhelm von Hanno, ca 1850.

«Mørket var nu fuldstændig faldet paa, og paa samme Tid, som Baadrækken stevnede ind ad Frognerkilen, blev samtlige Landsteder lige ind i Kilens inderste Bund oplyste med Lys, Fakler og Lamper», rapporterte *Morgenbladet*. «[...] Ved Baadtogets Ankomst [til landstigningspunktet] fløi fra forskjellige i dette Øiemed udlagte Fartøier en Mængde Raketter og romerske Lys i Veiret. Ved al denne forskjelligartede Belysning, ved de flaggende Fakler paa Vandet og ved det muntre Liv paa Søen og paa Stranden havde Frognerkilen med sine mørke skovkransede Bredder i den dunkle Aften et sandt feagtigt Udseende, og de Tusinder af Tilskuere, som havde indfundet sig, nød et ligesaa smukt som sjeldent Skue».

Vel i land gikk fakkeltøget gjennom skogen til gårdsplassen ved Oscarshall, og en deputasjon ledet av Studentersamfundets formann ble tatt imot av kongen inne i slottet. Taler ble utvekslet og Studentersangforeningen framførte en sang til ære for kongen og Oscarshall før studentene seilte av gårde i båtene sine.

28. og 29. august ble det gitt mindre middager på Oscarshall. Den 29. overvar kongen, kronprinsparet og prins Oscar også en festforestilling i Christiania Theater. *Morgenbladet* rapporterte at forestillingen ble innledet med en ouverture før teppet gikk opp og en skuespiller trådte fram på scenen, «hvis Bagtæppe fremviste et smukt og vellykket Prospekt af Oscarshal», og framførte en lang prolog

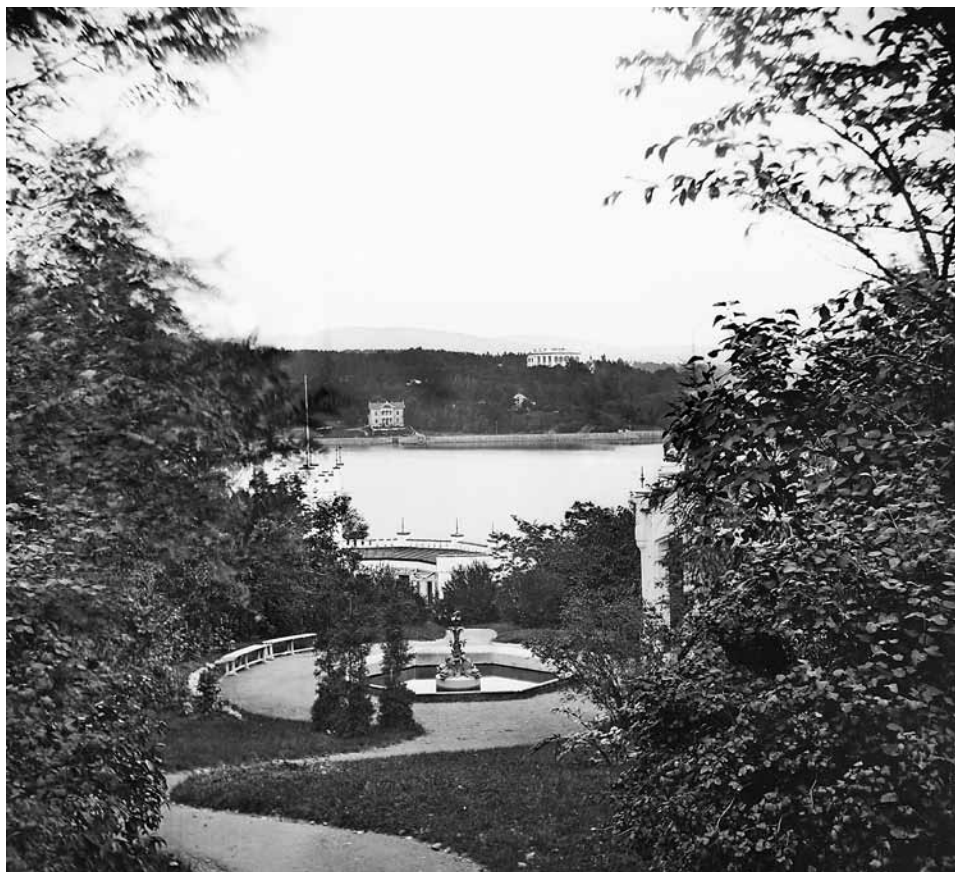

FOTO: OLE TOBIAS OLSEN/OSLO MUSEUM

Utsikt fra Oscarshall mot Ingeniør Schönheyders løkke og Frognæs. Ca 1870.

om Bygdøy, Oscarshall og den gjensidige kjærlighet mellom konge og folk. Prologen ble fulgt av «jublende Bifald», Kongesangen, et «Kongen leve» og et nifoldig hurra.

Festforestillingen ble en storslått finale på kongens opphold på Oscarshall, for neste dag flyttet han inn til Slottet, hvor han om kvelden ga middag for 104 gjester. 1. september forlot kongen og prins

Oscar den norske hovedstaden. Christiania Kongelige Borgergarde, populært kalt Det gule kor, ledsaget dem til hest langs Grønlandsveien.

Under norgesoppholdet hadde Paleet vært kongens residens fra 29. til 31. juli, Oscarshall fra 31. juli til 30. august og Slottet fra 30. august til 1. september. Det nye slottet på Bygdøy hadde altså vært kongens hovedresidens denne sommeren.

Men Oscar I skulle aldri se igjen verken Oscarshall, Christiania eller Norge. I den kommende tida ble kongens helse stadig svakere, og han ble raskt redusert til litt mer enn en skygge. I 1857 måtte kronprins Carl ta over som regent, og 8. juli 1859 døde Oscar I, to dager etter sin 60-årsdag.

Jeg kjenner ikke til om Carl XV noen gang bodde på Oscarshall, men i 1863 solgte han det til staten for 80 000 spesidaler. Imidlertid inngikk det i avtalen at kongen fortsatt skulle ha disposisjonsretten, og etter sin tronbestigelse i 1872 betraktet Oscar II åpenbart fortsatt Oscarshall som en mulig bolig.

I 1879 fikk han utarbeidet et prosjekt til utvidelse og oppgradering av Oscarshall med sikte på å bo der om somrene, men grunnet vanskeligheter med kommunale bygningsbestemmelser ble planene skrinlagt og de såkalte «kongevillaene» ved Paradisbukta bygget i stedet. Femti år seinere ble Oscarshall utsett til bolig for kronprins Olav og kronprinsesse Märtha, men etter at en arkitektkonkurranse om et tilbygg var blitt holdt, falt det hele i grus på grunn av politisk motstand. Dermed var Oscarshalls dager som kongelig bolig definitivt over.

Trond Norén Isaksen er historiker og har skrevet biografier om kronprinsesse Märtha, kong Olav og prinsesse Astrid, en avhandling om kongevalget i 1905 og nærmere 40 artikler for norske og utenlandske publikasjoner. Han har også jobbet som omviser på Oscarshall.

Kilder

- “For 50 aar siden. Kongelige gjæster ved Sandefjords bad.” (Sandefjords Blad, 3. august 1855).
Olaf Gjerløw: Stattholder Severin Løvenskiold (Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) 1948).
Carl Hallendorff: Oscar I, Napoleon och Nikolaus – Ur diplomaternas privatbrev under Krimkriget (Stockholm: Hugo Gebers Förlag 1918).
Yngvar Hauge: “Oscarshall ble benyttet som kongebolig” (Morgenbladet, 23. august 1958).
Trond Norén Isaksen: “Oscarshall har vært kongebolig” (Aften, 29. desember 2009).
Diverse artikler i Morgenbladet 29. juli-2. september 1855.

På varieté i hovedstaden

Herman Berthelsen

Forfatteren Herman Berthelsen tar oss med på varieté i hovedstaden, og forteller om de mange spillestedene for denne underholdningsformen som blandet operasangerinner og sjonglører, skuespillere og akrobater, fiolinister og tryllekunstnere til underholdende forestillinger. En del av stoffet er hentet fra hans bok om folkelige forlystelser, «Sirkus i Norge», som utkom i 2009.

Sier vi ordet varieté i dag, går tankene gjerne til Moulin Rouge, Lido eller andre steder med store show og nakne kvinnebryst. Men dette er nåtidens form for varieté og likner lite på 1800-talls-varietéene. Mange husker TV-serien Good Old Days som ble sendt fra et varietéteater i Leeds. Dette liknet mere på den formen for varieté som gikk sin seiersgang i hovedstaden fra slutten av 1800-tallet og til langt inn på 1960-tallet. Ordet varieté kan oversettes med ordet variert, og brukes som betegnelse på en variert forestilling. Ordbruken stammer fra Théâtre des Variétés i Paris.

Det finnes en del andre ord som dekker noe av det samme - en variert forestilling - men de er gjerne knyttet til underholdningen i andre land. I Amerika benyttet de ordet vaudeville om slike forestillinger,

selv om ordet i Europa opprinnelig betød et dramatisk verk med innlagt sang, et slags syngespill. En avart av vaudevill-en var burlesque hvor lettkledde damer gjerne var midtpunktet, ofte som strip-teasenummer. I England hadde de både begrepene varieté og Music Hall, men Music Hall ble først og fremst brukt om det teatret hvor man spilte varietéer. Både fra Tyskland og Frankrike kjenner vi ordet kabaret. Også her var det snakk om en forestilling av blandet innhold, men den foregikk ofte i små og intime lokaler. Variert innhold finner vi også i sirkus, i revyer og i diverse show, men de er ikke så varierte i sine uttrykk som varietéene var.

Kort sagt: Kjært barn har mange navn, og det kan være vanskelig å definere de store forskjellene. Her skal vi imidlertid først og fremst oppholde oss ved begrep-

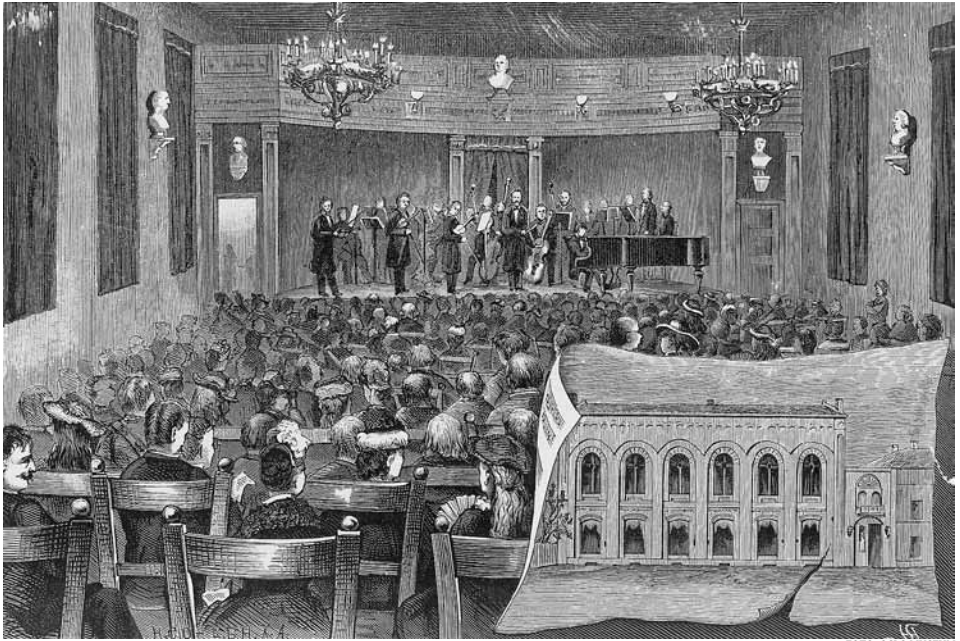

FOTO: OSLO MUSEUM

Brødrene Hals var mest kjent for pianoproduksjon, men de bygget også sitt eget konsertlokale. Utgangspunktet var klassisk musikk, men lokalet kom til å bli brukt til all slags variert underholdning. (Ny illustreret Tidende 28/11 1880)

et varieté slik vi kjenner det fra norsk underholdningshistorie, og da faller f.eks. sirkus, revy og show utenfor, mens kabareten befinner seg i grenseland.

Varietéunderholdningen i Oslo fortsatte helt opp til 1960-årene, med Casino Non Stop Show på Chat Noir som siste krampetrekning. Ellers gled varietéene sakte over i mer tradisjonell revy allerede før første verdenskrig, riktignok av og til ispedd tradisjonelle artister, særlig i Book-Jenssens revyer. De siste stedene man regelmessig kunne se artistopptreden i Oslo var på den folkelige Regnbuen med nattklubben Telle, den enda mer folkelige Rosekjeller'n og den fasjonable Maur-

iske Hall på Hotell Bristol, nå omgjort til Bibliotekbaren.

Allerede rundt 1850-tallet kjenner vi uttrykket varieté, men det var først i 1880-årene at varieté ble en populær underholdningsform. Samme utvikling kunne man se i England der man etablerte mange Music Halls, og i Amerika ble det Vaudeville. Tyskland fikk sin kabaret, og franskmennene i tillegg café concert. Også Stockholm og København ble oversvømmet med varietéer.

Da varietémoten var på sitt høyeste i hovedstaden, var det knapt et hotell, en restaurant eller en dansebule som ikke kunne avertere med varieté. Et av de

FOTO P.E.

Duettistene Anna og Sigmund Linné underholder på Tivoli Varieté (Tyrihans 1893)

første var «Langvik-Hansens» dansested Løven i Møllergaten 1, et lokale som tidligere ble brukt av Den Dramatiske Scenes Theater, og som senere het Møllergadens Theater. Det fikk raskt et dårlig rykte, og det var ikke populært når en familie oppdaget at deres tjenestepike hadde vært på Løven og danset. (Datteren i de «finere» hjem gikk ikke dit.)

Andre steder som går igjen i annonsene er bl.a. Viktoria Concertsalon og Victoria Theater Varieté, Elverhøy og Frysjuhall. Varietéene på disse stedene skulle dekke over at det var et sted der menn og byens mer eller mindre lettlivede damer kunne

treffes og gjøre avtaler. Så vel varieté som dans kunne være innfallsporten til mangt et eventyr på disse stedene.

En av årsakene til varietéenes oppblomstring var nok hovedstadens ønske om å være en storby. Byens befolkning økte med ca 6000 om året mot århundreskiftet og nærmet seg 200 000 innbyggere, og utbyggingen av byen og forstedene skjedde i stor fart. Behovet for noe å ta seg til utenfor hjemmet, var stort. Christiania Tivoli var med på å skape et behov for variert underholdning i byen, og man hentet impulser fra hele Europa.

De største varietéene holdt et høyt kunstnerisk nivå, og fra annonsene kjenner vi igjen landets fremste kunstnere innen sang, musikk og teater. På 1870-tallet finner vi varietéer på Fredriksborg Tivoli på Bygdøy og på Christiania Tivoli på Klingenberg. Det var steder der folk både kunne underholdes og hvor de kunne treffe andre mennesker, og også ta seg et glass å drikke. Da Knut Tivander overtok Tivoli, gjorde han en rekke forandringer. Han rev ridehuset, mens Apollosalen, som lå på Klingenberg's høyeste punkt, og som senere ble omdøpt til Florasalongen, i 1893 ble omgjort til et intimt sted som etter hvert fikk artistopptredener, blant annet varietéer med «syngedamer» som man hadde i København. I 1927 ble Florasalongen revet og erstattet med danserrestauranten Røde Mølle - direkte oppkalt etter Moulin Rouge.

Det var et stort utvalg av internasjonale artister og kunstnere som ble engasjert, og her kunne man oppleve akrobater, tryllekunstnere, kraftatleter og dyrenummer, men også kjente operasangere eller skuespillere. Avisene

skrev ikke mye om dette, det var nok ikke «fint» nok, men annonser for varietéene tok de gjerne inn. Derimot hadde vittighetsbladet Tyrihans en fast spalte som omtalte hva som skjedde på byens varietéer, noe som viser at disse stod sentralt i byens underholdningsliv.

Flere av byens hoteller annonserte også med forskjellig slags variert underholdning, først og fremst det flotte Hotel du Nord. Senere kunne man i Hotel Kronprinsesse Louise og i Hotel Royal oppleve de merkeligste gjøglere og andre kunstnere.

En kveld på varieté

Mange ganger ble det laget en varieté med akrobater og andre spesialakter foran og etter en avdeling med en berømt seriøs kunstner. En kvinnelig innsender i ukebladet Urd besøkte en slik varieté i sirkussalen på Christiania Tivoli i 1897, og ble forarget over at man blandet sammen seriøse kunstnere som operasangeren Martin Knutsen med omreisende gjøglere. Innlegget gir en god beskrivelse av hvordan en kveld på en varieté kunne arte seg:

«Til en Indledning fikk man Schrammel-Marsch meget karakteristisk og fuldstændig svarende til Navnet og det livlige Restaurationsliv, som man iagtto paa Salens Gulv. Publikum grupperede sig tæt om Smaaborde, Opvartere ilede hid og did med sine Brætter under Klirren af Flasker, Kopper og Tallerkener. Duft av Øl, Tobak og Mad.

Saa gik Tæppet op. En Sangerinde med Flitterkjole styrtede frem, sang, gestikulerede og koketterede - hun anstrængte sig øiensynlig for at frembringe Munter-

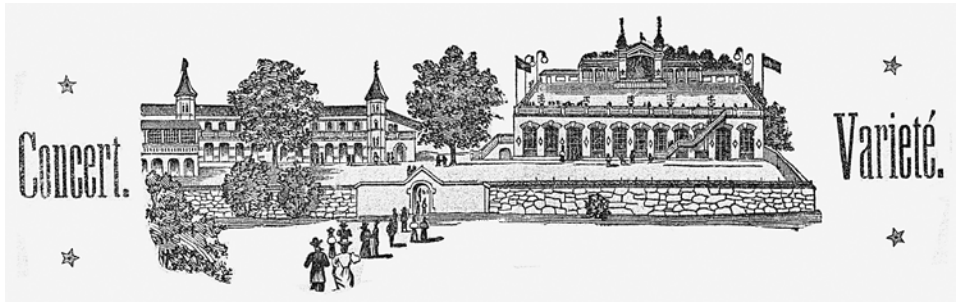

Hansi Petra var en både populær og myndig leder i Dovrehallen.

(Fra Lasson, Bokken: Livet og lykken)

hed - men det lykkedes ikke videre - Publikum var endnu ikke kommet i aande. (---) Ikke stort bedre forekom mig de paafølgende Præstationer af en humoristisk Trio og Skjønhedskvarteten, jeg drog et Lettelsens Suk da No. 5 var vel tilende.

Dette var altsaa en Forberedelse til at høre Rubinsteins ophøiede D-mol Concert. Martin Knutsen mødte op med sin helstøbte, store Kunst, og lod sig ikke dupere hverken af uheldig Akustik eller af det Faktum at han ydede Taffelmusik, han var tvertom glimrende oplagt, spillede som om han sad indelukket i sit eget Kunstnerværelse, fuldstændig uberørt af

Det var en imponerende bygningsmasse som møtte publikum på Fredriksborg, Der var det både tivoli og varieté, etter hvert også revy. Hovedbygningen står der fortsatt, og er i bruk som menighetshus.

det prosaiske Publikum og Uroen fra de ydre Fløier. (---)

Det sømmer sig ikke at den ægte Kunstneraand stiller sig kammeratslig Side om Side med sin skjære Modsætning, det falske Gjøglerbillede, som ikke fortjener Navn af Kunst, fordi dets Formaal ikke er at gjøre det vingede Øieblik rigere og skjønnere, men - at slaa Tid ihjel! (---) Denne Sammenblanding af to hinanden fiendlige Principer maa blive en skurrende Dissonans. Den fuldkomne Kunst bør ikke række Gjøgleriet sin Broderhaand, men heller af al Magt kjæmpe for at undertrykke det. (---)»¹

I sitt sterkt følelsesladede innlegg skriver hun videre at de seriøse kunstnerne kun er opptatt av en ting: penger. Og at de derfor lar seg friste av varietéenes gode honorarer.

I årene rundt forrige århundreskifte vrimlet det altså med varietélokaler. Mange av dem eksisterte bare en kort tid, mens noen få holdt skansen i mange år. Helt til opp til begynnelsen av 1920-årene finner vi en rekke annonser for varietéforestillinger på steder som Chat

Noir Teater, Theatre Moderne, Dovrehallen, Maxim, Logen og Cirkusbygningen. Knappt noen har oversikt over alle de stedene hvor det ble spilt varieté. Det stedet der varietéene stod i høysetet, var på Christiania Tivoli. På det nye Tivoli Varieté (som ved åpningen i 1878 fikk navnet Théâtre des Varietés) var det blandet underholdning med konserter og artister. Bladet Ny Illustreret Tidende skriver at det er gledelig at Tivoli endelig har fått et forlystelsessted hvor et "bedre Publikum" samlet seg. Mange hadde nok vært redde for at Christiania Tivoli skulle bli for folkelig, men det skulle vise seg at her var det noe for alle.² De andre mest kjente var Bazarhallen, Eldorado, Alhambra og Olympen. Et karakteristisk trekk ved mange av stedene var at flere av Oslos bryggerier stod bak etableringene. Så framveksten av Oslos varietéunderholdning er også en del av norsk bryggerihistorie.

Bazarhallen og Maxim

Nytorvet (Youngstorget) var et livlig handelssentrum i byen. I 1885 ble

forlystelsesstedet «Bazarhallen» etablert der Folketeatret ligger nå. Meningen var å lage en ølhall etter tysk mønster. Lokalet lå i kjelleren og var avlangt og med en scene i den ene enden med plass til orkester og artister. Det skal ha vært maleren Fritz Thaulow som fikk ideen med å utnytte den store kjelleren under basarene mellom Youngstorget og Storgaten. Visstnok ble han hvisket dette i øret av overrettssakfører Salomonsen, som satt i direksjonen for Christiania Bryggeri. Thaulow tok kontakt med noen av sine kunstner venner, og de utsmykket lokalet med flotte motiver fra folkeeventyrene. Thaulow laget skisser, mens maleriene ble utført av bl.a. Axel Ender (Fanden i nøtten), Eivind Nilsen (Veslefrikk), Carl Wilhelm Barth (Skarvene på Utrøst), Nils Hansteen (Draugen) og Jens Wang (Blessommen). I alt ble det malt 15 eventyrbilder.

Carl Just skriver i en artikkel om underholdningslivet i 1890-årene, om hvordan det kunne oppleves å være i kjelleren på Bazarhallen:

«I den smale midtgangen åler folk sig frem og klemmer sig inn mellom bord og stoler som står så tett sammen at det nesten ikke er mulig å komme frem. Det er gyselig hett - gassen varmer, svette glinser på de fleste ansikter. Tobakksrøken henger som en skodde i luften, fra kjøkkenet og fra spisebordene langs den ene veggen kommer det matlukt. Der er en sorlende summen av stemmer og en uavlatelig skrapen med menneske- og stolben. I kjøkkenet ringes det med en sterkt lydende klokke så ofte nye matporsjoner er ferdige. Et lite orkester spiller. Applaus faller efter hvert nummer.

Så kommer en dansk chanssonette tilsyne på tribunen. Hun synger et par viser og høster sterkt bifall. Efter henne kommer to syngende brødre. Endelig er der en svensk dame som også synger. Publikum morer sig fortreffelig og delikaterer sig med mat, øl, brus, en hel eller halv flaske vin. Hovedbestanddelen av publikum synes å være håndverkere, arbeidere og jevne småborgere med kjæresten og madammer.»³

Stedet var populært, og etter at Eldorado åpnet, startet også Bazarhallen med omfattende varietéforestillinger for å trekke folk. Men desto større suksessen til Eldorado ble, desto dårligere gikk det i Bazarhallen som på folkemunne nå hadde fått tilnavnet «Basserallen». Flere konkurrenter kom til, ikke minst Dovrehallen.

Bazarhallen skiftet navn til Maxim i 1913, det ble anlagt en scene på langsiden av det lange lokalet, og man averterte med varietéforestillinger. Komikeren og revyskuespilleren Oscar Leirdal ble direktør, og satte i gang store forestillinger. «Kristianias største, bedste og morsomste revy- og varieté-program» heter det i en annonse fra 1915, og forestillingen inneholdt både akrobater og sangere, og i alt 18 varieténumre. En periode var stedet et av de mest populære forlystelsesstedene i byen utenom Tivoli.

Heller ikke Maxim overlevde, og på begynnelsen av 1920-årene var det slutt, det var bare kjøkkenet igjen.⁴

Eldorado

Eldorado åpnet fredag 13. november 1891 med et variert program med bl.a. akrobater og klovner sammen med sangerinner og et 24 mann stort orkester.

Eldorado.
 Forestillingerne Begynder:
 Lørdags og Mandags Kl. 7½
 Alle øvrige Dage Kl. 8

Daglig
 stor Varietè-Forestilling

med Optræden af
Prof. C. Chambly,
 Illusionist.
Tai-Za Wonder
 Spiritisternes Aandekammer.
 Magiske Experimentor.

Madm. Chamblys
 elektriske
Fantasmagorier.
 Det elektriske selvspillende

Nyeste elektriske Under.	Piano	Nyeste Musik- Vinduer.
--------------------------------	--------------	------------------------------

Francois Rivoli,
 Mimiker.
Mr. Baker,
 Athlet og Kraftkunstner.
Signora Ligetti,
 international Koncertsangerinde.
Miss Eksp.
 Produktion paa «Lyra-Volant».
 Trapez-Evolutioner og Tand-
 traadsøller gennem hele Salon.
Søskenderne Stalheim,
 Halling og Sprængdana.
Signora Louisa de Siro
 italiensk-spansk Folkesangerinde.

FOTO P.E.

Annonce for varieté på Eldorado. (Aftenposten
 6. april 1894)

Teatret var ment som et utleieteater med servering ved småbord. Lokalet rommet ca 1.600 mennesker⁵, og det var ansatt 50 kelnerere. Det var 23 meter bredt og 33 meter langt, og takhøyden i salen var 14 meter. Scenen var 8 meter bred og 7,5 meter dyp, med en takhøyde på 8 meter. Lokalet ble opplyst av fem buelamper og 100 glødelamper. Det var den kjente kunstner og teatermaler Jens Wang som hadde dekorert scenen og laget sceneteppet.

Tidligere hadde baker Olsen holdt til på denne tomten, og der hadde det vært lang tradisjon for forestillinger med akrobater, taskespillere, panoramaer og all slags annen folkelig underholdning. Nå ble det et langt flottere sted, og i tillegg til musikere og sangere, konserter og operaforestillinger, fikk også de omreisende gjøglerne en flott spilleplass i noen år. På grunn av beliggenheten mellom byens østkant og vestkant var det viktig å få til et interiør og en stemning som kunne passe for alle. Det het seg at teatret skulle «imødekomme denne Massernes Trang til god og respektabel Adspredelse udenfor Hjemmet». I en tidsskriftartikkel i åpningsåret, står det:

«Fremhæves maa dog den Egenskab ved Etablissementet, at det fra første Stund af har været med paa at skabe og fæstne den gode Tradition, som knytter sig til alle førsterangs Forlystelsessteder i Kristiania: den Form og Orden som vel tillader løssluppen, ja larmende Lystighed paa Scenen og blandt Publikum, men aldrig nogen Optræden eller Ytring, som ikke enhver dannet Mand kan taale at se eller høre i sine kvindelige Paarørendes Nærvær.»⁶

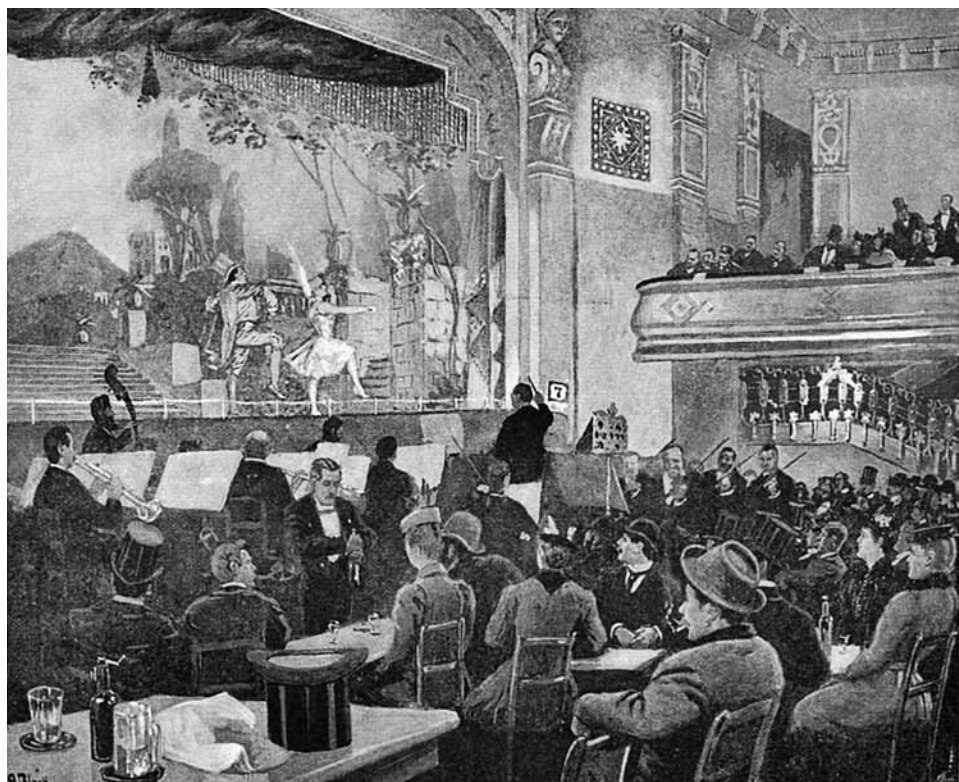

FOTO: OSLO MUSEUM

Byens mest populære og største varieté var i mange år Eldorado. Til og med når de spilte revy, hadde de en varietéavdeling etterpå. (Folkebladet 1892)

Eldorado Koncert- og Varietélokale ble en stor suksess, særlig etter at det man regner for å være Norges aller første revy, Tuttu Frutti, hadde premiere der i 1893. Forestillingen som ble satt opp av Hans Wiers-Jensen, gikk hele 101 ganger. Men revyen var ikke så lang, så i tillegg var det også forskjellige artister med utover kvelden. I en annonse står det at følgende supplerte kveldens underholdning: Den franske operettesangerinnen M.lle Flamen Ricca, de franske duettister

Berthomie-Lentz, parterre-akrobatene The six Leopolds, tyrolersangerinnen Grethe Almbach, linedanserinnen Miss Josefine, den svenske sangerinnen Anna Hoffmann, malabaristen Oscar Vero og artistene Henry og Eduard.

Fra Eldorados mange annonser i avisene kan vi se at det ofte var både tradisjonelle og spektakulære artister som opptrådte innimellom mer «seriøse» innslag. Her var det ikke minst komiske nummer som fikk innpass, men også

akrobattrupper, en vannkunstner, trapez-
artister og mye annet. En sensasjon som
også ble reengasjert, var Madame Bianca,
eller Bianca-Desroches, som vant tilsku-
ernes hjerter med sin sang, sitt vakre
vesen og ikke minst de mest praktfulle og
glitrende kostymer man til da hadde sett
i byen. Også de musikalske klovnene Kul-
pers gjorde stor lykke. Det samme gjorde
forvandlingskunstneren Hannay som imi-
terte kjente personer. Fra Danmark kom
tryllekunstneren Georg Kjeldsen. Bladet
Tyrihans skriver i 1892:

«Alt i alt har Eldorado hurtig og sikk-
ert erobret sig rang af hovedstadens
ubetinget bedste og hyggeligste forlyst-
elsesetablissement. Hertil bidrager ikke
mindst den i et og alt gode betjening og
gode restauration saavelsom den lune,
lyse hygge i det store, elegante lokale.»

Eldorado fikk etter hvert finansielle
problemer, men hadde et lite oppsving
da fiolinisten, tekstforfatteren og senere
redaktør av Vikingen, Theodor Løvstad,
overtok som kunstnerisk leder i 1893. I
1897 begynte man også å sette opp skue-
spill og operetter der i den tiden da det
ikke var varietéforestillinger. Småbord-
ene ble fjernet for anledningen, og lokalet
fikk nytt elektrisk anlegg til belysning av
lokalet, og for å gjøre det brannsikkert.⁷

Men etter noen få år til var det slutt,
og i 1903 ble lokalet overtatt av skuespill-
erparet Fahlstrøm som drev Fahlstrøms
Theater der, inntil lokalet ble ombygd til

*Den danske buktaleren Carl Nobel optrådte
i Bazarhallen på slutten av 1880-tallet. Han
står i midten, og det ser ut som om han sitter
på ryggen til en gammel kone og har en mann
på sin egen rygg.*

FOTO P.E.

kino. Senere het det både Verdensspeilet og Admiral-Palads inntil det tok tilbake navnet Eldorado i 1929 og fungerte som kino helt opp til våre dager.

Victoria Theater Varieté og Alhambra
Lokalets historie går tilbake til James Collett som i begynnelsen av 1760-årene bygget om sitt «gevæxthus» i Grændsehaven til en «meget anseelig Orchestersal». Amatørteaterinteressen var stor, og det første dramatiske selskap ble stiftet i 1780, og de spilte i dette lokalet. Senere ble det brukt av Det Dramatiske Selskab. Lokalet ble etter hvert ombygget så det kunne fungere bedre som teater. Detaljene rundt driften tilhører teaterhistorien.

Teatret lå i Akersgaten 38 og åpnet på slutten av 1880-tallet. Fra 1888 finnes en uhyggelig annonse hvor en tryllekunstner sier at han vil foreta en henrettelse av en herre blant publikum! Annonsen er til og med utstyrt med en grufull illustrasjon. En annen tryllekunstner kalte seg Ben-Ali-Bey, og påstod at han var magiker fra Orienten.

Victoria Theater Varieté ble i 1890 omgjort til Alhambra, et av byens mest kjente varietélokaler. Alhambra Varieté ble drevet fra 1890 til 1897, og fikk etter hvert klengenavnet «Ølhambra». Da det åpnet som varietélokale 3. desember 1890, var det ikke helt ferdig ominnredet. En avis skrev om åpningsforestillingen:

«Åpningen var en innvielsesfest for en del innbudte, som direktøren, herr Fonahy, ga. Lokalet synes å være heldig anordnet, og når dekorasjonene blir ferdige, vil man ganske sikkert få et nytt smakfullt forlystelsesetablisement her i byen.»

På søndager kostet det fra 25 til 50 øre å komme inn, og om hverdagene var det gratis. På denne tiden kostet det 2,50 kroner å gå på en teaterforestilling. Folk kom og gikk, pratet og skålte, selv om det foregikk underholdning fra scenen. Programmet var en blanding av kabaretkunstnere og vanlige artister, og en gang i mellom kunne Alhambra by på en operette, ofte svenske turnéforestillinger. Stedet ble overtatt av Alma og Johan Fahlstrøm som startet Centralteatret der i 1897. Lokalet eksisterer fortsatt, og fungerer i dag som skuespillergarderobe og skuespillerfoajé for Centralteatret.⁸

Olympen

I 1893 startet Grønlands Folketheater i det lokalet som i 1912 fikk navnet Olympen, på folkemunne Lompa. Huset som lå i Grønlandsleret 15, ble reist av Schous Bryggeri som på den måten sikret seg økt omsetning av sine produkter. Det ble et av landets første revyteatre, nesten som en engelsk Music Hall, men bare med sporadiske gjestespill av gjøglere. Et kjempestort harmonium dekket hele fondveggen. Scenen var liten, ikke større enn et stort spisestuebord. En periode ble det drevet av Rudolf Olsen som var oldefaren til Knut Dahl som i dag driver Cirkus Merano. Olympen stengte som varietélokale i 1901 etter sterk konkurranse fra Dovrehallen, Eldorado og Bazarhallen, men fortsatte fram til 2006 som restaurant, deretter ble den restaurert og gjenåpnet i 2007.

Dovrehallen

Annen juledag 1900 åpnet Dovrehallen. I likhet med Eldorado het også dette

«Koncert- og Varietélokale». Til å begynne med var det et sted for fasjonable borgere, deriblant flere skipsredere, men snart ble det et mye folkeligere sted. Det var et både intimt og hyggelig lokale med en liten scene, og mange foretrakk å gå der fremfor i det store Eldorado eller den da litt slitte Bazarhallen. Etter hvert kom både byfolk og bønder og samlet seg over et glass øl, portvin eller champagne. Champagnen ble fortrinnsvis servert i losjene på siden av salen. Theodor Løvstad hadde hoppet over fra Eldorado til Dovrehallen, og dirigerte det 15 mann store orkesteret på åpningsdagen.

Som på byens andre varietéer var det også her en salig blanding av sangere og gjøglere, og Ernst Rolf kom dit i 1911, men da som soldat og «bondekomiker». Han sang «Jag är ej vacker, men jag är god», og som komisk soldat hadde han et knytte i hånden og en stor sikkerhetsnål i buksesmekken. Hvem kunne den gang ane at han senere skulle bli den mest elegante av de alle, med store sceneshow og slagere på rekke og rad?

Til å begynne med var det vanlige artistnummer som dominerte programmet, men etter hvert overtok revyene. Det skulle vise seg at Dovrehallen ble et sted der talenter fikk prøve seg før de slo ut i full blomst. Navn vi senere kjenner som store kunstnere opptrådte der, som Max Hansen (første gang var han bare 12 år og sang som Caruso), Ella Peaters og Eva Gustavsen, mens Einar Rose var sjokoladegutt. Folkelige artister som duoen Holt og Gunders veltet huset med sine musikalske ablegøyer, og de lystige sangerne Zetterstrøm og Kristoffersen hygget publikum i mange år. Særlig

gjorde Kremo-familien seg gjeldene med sine mange små barn og imponerende og allsidige akrobatikk.

Men den som nok mest ble forbundet med stedet, var den tyske direktisen Hansi Petra. Hun hadde en dyp altstemme, ikke ulikt Marlene Dietrich. Hansi Petra kom fra opptreden i Stockholm, og innledet på Chat Noirs høstrevy i 1915. Etter noen år i København kom hun tilbake til Norge og ble helt oppslukt av arbeidet i Dovrehallen. Denne gangen som leder og instruktør, og opptrådte nå bare av og til. Når hun sang hadde hun gjerne en monokkel i øyet, og repertoaret bestod av kabareviser. Og innimellom opptrådte akrobater, tryllekunstnere og alle slags gjøglere. Hennes motto for Dovrehallen var: «Intet er for godt for mitt publikum».

Etter en brann i 1941 endret Dovrehallen karakter, og i de senere år var det russen og studentene som inntok stedet.⁹

Kabaret, varieté eller revy?

Lokalet Tabarin lå i Akersgaten 39 og ble etablert i 1921 med impresarioen og globetrotteren Harry Randall som leder. Navnet var hentet fra det franske varietéteatret Tabarin. Salen rommet 250 mennesker. Han kalte det for et kabaretlokale, men pressen skrev at det i virkeligheten var varieté han presenterte. Tabarin var beregnet for et bredt og folkelig publikum, og serveringen bestod først og fremst av øl - ikke så rart all den stund bygningen var eid av interessenter i Ringnes Bryggeri. Men publikum sviktet etter at den første nysgjerrigheten hadde lagt seg, og etter bare ett års drift stengte Randall dørene.¹⁰

FOTO P.E.

Omslaget på et av programmene til det tyskdrevne Nordland Varieté, mars 1944. Varietéen ble spilt både på Folketeatret i Oslo og i Trondheim.

Også Chat Noir dukket opp mens varietéene var som mest populære. Bokken Lasson som hentet både navnet og ideen hjem fra sine opptredener i Paris, ønsket å lage en litterær kabaret. I 1912 åpnet hun i et lite teaterlokale på Christiania Tivoli, men den seriøse kabaretførm ble ikke den suksessen hun hadde tenkt, og snart inntok humoren stedet med Victor Bernau i spissen, og en norsk revytradisjon ble skapt. Til tross for at hun hadde erfaringer fra opptredener på Parisvarietéer og i Berlin-kabareter, var aldri varieté-formen aktuell for henne.

Varieté under krigen

Det var viktig for okkupasjonsmakten at de tyske soldatene og offiserene som var i Norge skulle trives. Den 6. november 1943 åpnet derfor Nordland Varieté i det nåværende Edderkoppen Teater på St. Olavs Plass 1 i Oslo. Bygget het den gang «Det Norske Teatrets hus», og det ble rekvirert av tyskerne. Forestillingene var først og fremst et tilbud til tyske soldater, men alle hadde i prinsippet adgang, og en del nordmenn fant veien dit.

Nordland Varieté skiftet program hver måned og artistene kunne i prinsippet

hentes fra hele verden, men de fleste kom fra Tyskland, Østerrike og Danmark. De opprettet også en tilsvarende varieté i Trondheim. I september 1944 ble det annonsert en stor premiere med Nordland Varieté i et nytt lokale: Verdensteatret i Folketeaterbygningen. Folketeatret som hadde vært kino i noen år under navnet Verdensteatret, ble rekvirert av tyskerne i 1942. De brukte det til kontorer, og selve salen ble brukt til å vise filmer for tyske soldater, en såkalt Wehrmacht-Kino. Filmen ble spilt om ettermiddagen, og varietéen om kvelden. Nordland Varieté var utvilsomt et godt underholdningstilbud iscenesatt av okkupasjonsmakten, og mange dyktige artister kom til Oslo og Trondheim. I tillegg arrangerte tyskerne av og til også varietéforestillinger andre steder. Våren 1943 arrangerte de i Bjørneviks Teater ”Gross-Varieté zu Gunsten des Winterhilfswerkes”.

Andre varietélokaler

På Bygdøy - eller Ladegaardsøen - ble det spilt varietéforestillinger i flere år, først og fremst på Fredriksborg Tivoli. Etter hvert ble det varieté og revy både på Bygdø Sjøbad og Bygdønes Bad.

I smålokaler utenfor sentrum av byen kunne man oppleve varietéer. I 1890-årene ble det opprettet et teater i Holstgate på Sagene, først med navnet Nordre Samfund, senere Nordre teater, Nordre Folketeater eller bare Nordre. På Sagene lå også Folkvang med Kaysalen. Fra 1870-årene var det et fast spillested for omreisende gjøglere, blant annet tryllekunstnere, og etter forestillingene var det dans. Om søndagene var det ofte dukketeater for barn i serveringshaven. Der ble

det også av og til satt opp karuseller og skytebane, samt en liten utendørscene¹¹.

Sporadisk var det varietéunderholdning både i Logen (i dag Gamle Logen), i Brødrene Hals Koncertlokale og på flere hoteller.

Navnet Casino ble brukt et par steder i hovedstaden. I 2. etasje i Pløensgate 4 holdt det første Casino til. Det startet rundt 1900, først som dansesal, deretter som varietélokale, og til slutt endte det som så mange andre steder, som kino.

Det mest kjente Casino lå i Stortingsgaten 18. Til å begynne med holdt Café Cordial til der. I 1918 ble det tatt i bruk av Opera Comique, og drevet av den kjente impresario Benno Singer. Dette opphørte etter noen få år, og da det gjenåpnet i 1922, var det under navnet Casino. Huset brant i 1931 og ble bygget opp igjen. Senere ble det underholdningsteater med revyer og gjestepptredener, bl.a. av Ernst Rolf. Når det tilhører varietéhistorien, er det fordi det fra sommeren 1946 ble utleid til Max Lefko som startet sine berømte varietéer der under navnet Casino Non Stop Show. Han flyttet senere sin varieté til Chat Noir i Klingenberggaten, og drev den helt til 1969. De siste tre årene hadde Jens Book-Jensen overtatt ledelsen, og han fortsatte noen år med varietéunderholdning før filmforestillinger på Saga kino.

Etter dette har det ikke vært vist tradisjonelle varietéer i Oslo, forestillinger som blander seriøse kunstnere og sirkusartister. Den siste store varietéforestillingen ble spilt 20. august 1960. Da gikk det offisielle åpningsshowet for starten av fjernsynet her i landet, på luften fra Folketeatret. Den sirkusinteresserte Erik

Diesen hadde opplegget for forestillingen som gikk på direkten. Odd Grythe, som etter hvert skulle bli en av våre mest populære programledere, var konferansier. Og showet var ikke noe annet enn en god gammeldags varietéforestilling med utvalgte artister. Odd Grythe innledet showet med følgende ord: «Programmet her i aften byr på en ren varieté-forestilling.»

Setningen innevarslet fjernsynets fødsel og varietéens død.

Herman Berthelsen er forfatter og foredragsholder.

Noter

- 1 Urd, 1.5. 1897
- 2 Ny illustreret Tidende, 24. mars 1878
- 3 St. Hallvard, 17. bind 1939
- 4 Oppslagsverk sier at stedet ble nedlagt i 1924, men allerede året før står det i en artikkel av Kitty Wentzel i Aftenposten at stedet nå var “en saga blott”.
- 5 Noen senere kilder sier 2 000, men samtidige kilder sier både 2 000, over 2 000 og 1600. Årsaken kan være at i perioder hvor det bare ble spilt teater eller operetter og ikke varieté, ble det satt opp stoler, mens serveringen ble lagt til kjellerrestauranten.
- 6 Folkebladet 1892, s 250
- 7 Folkebladet 1897
- 8 Ingstad: Centralteatret, Norges eldste teatersted, 2005. Mange detaljer om lokalets historikk i Byminner nr. 2/1970
- 9 Dovrehallen har betydd mye i norsk revyhistorie med rundt 200 revyer, og er mer detaljert omtalt i Odd Bang-Hansen, Chat Noir og norsk revy, 1961.
- 10 Haakon B. Nielson, Aftenposten 6.12.1973
- 11 Vassel, Hedvig Camilla: Slik var det dengang, 1974

Da Dronningen ble loset trygt i havn

Jan Carlsen

Selv om Oslo regnes som en av Nordens – ja kanskje til og med Europas – fremste funkisbyer, er det lite som tyder på at vi er oss denne makeløse kulturarv bevisst. En rekke bygninger og interiører innenfor den internasjonale stilarten fra 1920- og 1930-årene forsømmes, til tross for oljenasjonens velstand og utallige antikvariske festtaler. Det kan derfor være på sin plass å be Bymuseet om å arrangere en granskende utstilling med arbeidstittelen «Ta vare på Funkis-Oslo».

I 1970 ble en av hovedstadens første funksjonalistiske bygninger av betydning revet, restaurant Skansen ved Akershus festning, tegnet av pioneren Lars Backer i 1927.

To år senere signerte Backer et nytt modernistisk mesterverk som kunne ha lidd samme skjebne hvis forfallet hadde vedvart, nemlig Ekebergrestauranten. Men takket være innsatsen til finansmannen Christian Ringnes, ble bygningen rehabilitert i 2005 og inngår i dag i hovedstadens stolte arkitektoniske anegalleri fra mellomkrigstiden.

En liknende redningsbragd fant sted i to omganger på Bygdøy på 1980- og 90-tallet, og også da dreide det seg om

en funkisrestaurant som var truet av manglende vedlikehold.

Jeg snakker om Dronningen, tegnet av duoen Andreas H. Bjercke og Georg Eliassen i 1932, basert på utkastet i arkitektkonkurransen i 1929-30.

Vekk med maskeringen

En forhistorie må kort fortelles her: Den første utgaven av Dronningen – hovedkvarteret til Kongelig Norsk Seilforening – sto arkitekt Ove Ekman for i 1902 (med utvidelser i 1907 og 1922), en sjarmerende jugendbygning som da var tidens populære byggemåte, tenk for eksempel på fornyelsen av Ålesund sentrum.

FOTO: A. B. WILSE/OSLO MUSEUM

"Dronningen" med "Kongen" og Filipstad i bakgrunnen, 1932.

Men høsten 1929 brant KNS-huset på holmen nær Oscarsborg ned til grunnen, og en konkurranse ble utlyst. Da hadde arkitektursynet endret seg, og et helt nytt bygningspråk så dagens lys.

Det var industrialiseringen, byveksten og den moderne kunsten som bante vei for den funksjonalistiske planløsningen og estetikken. I 1925 skrev Lars Backer det epokegjørende manifestet «Vor holdningsløse arkitektur» i bladet Bygge-kunst, inspirert av den sveitsiskfranske avantgardisten Le Corbusier som hevdet at huset – og byen – er en maskin. Eller som den amerikanske skyskraperarki-

tekten Louis Sullivan uttrykte det: «Form follows function.» Det er funksjonen som bestemmer formgivningen.

«Vi vil skape en arkitektur i kontakt med tiden vi lever i, naturlig for det materiale vi bygger av», uttalte Backer. «Vi vil bort fra maskeringen og alt det utenpaahengte, det formaalstjenlige skal bestemme formen. Plan og facade skal være ett. De enkelte bygninger skal underordne sig helheten, kort og godt. Arkitektonisk logik er vort maal.»

Arkitektene Bjercke og Eliassen hadde blant annet tegnet den ornamenterte romantiske borgen Sjømannsskolen i

FOTO: MITTET/OSLO MUSEUM

Den gamle "Dronningen", 1907.

Ekebergskråningen i 1917, et vakkert byggverk, men neppe i pakt med Backers nytteorienterte «logik». Et drøyt tiår – og et paradigmeskifte – senere foretar de en oppsiktsvekkende kuvending; de prosjekterer klubbhuset og restauranten Dronningen i den nye tids drakt. Hvordan kunne det skje?

Det hollandske mirakel

I boken «Norsk modernistisk arkitektur – Om funksjonalismen» forteller kunsthistorikeren Wenche Findal om Oslo Arkitektforenings studiereise til Holland i 1928, hvor den nye arkitekturen allerede hadde fått fotfeste. Besøket satte punktum for den stildebatt som hadde pågått i Norge i flere år, hevder Findal. «Så vel svorne nyklassisister som de mer

nasjonalromantisk anlagte ble overbevist gjennom studier av den nederlandske modernismen.»

Blant deltakerne på den skjellsettende ekskursjonen var Oslos byplansjef Harald Hals (som skulle sitte i juryen for Dronningen-konkurransen), funkismesteren Ove Bang – og ganske riktig: de nyfelste kompanjongene Bjercke og Eliassen.

Snart ble hovedstaden beriket med funkisbygninger som Oslo Nye Teater, Kunstnernes Hus, Klingenberg kino, Hotel Continental, Vinmonopolet på Hasle, Odd Fellow-gården, Villa Stenersen og Samfunnshuset, for å nevne noen av de fremste eksemplene.

Og i denne ærverdige samling finner vi altså Dronningen ved sjøsiden på Bygdøy. Arkitekttegningene ble

FOTO: A. B. WILSE/OSLO MUSEUM

Den nye "Dronningen", 1932.

innlevert i desember 1929, sammen med omlag seksti andre konkurranseutkast. I programmet inngikk blant annet en restaurant, friluftsservering, festsal, klubblokaler og en rekke andre rom.

«Den nye bygning forutsettes i det vesentlige utført i armert betong», ble det poengtert i programmet. Man hadde altså fulgt med i timen og visste hva som var «formaalstjenlig». Samtidig ble arkitektene advart mot å gå for langt i sin banebrytende formgivning: «Hensynet til Oscarshall tilsier en viss forsiktighet med å la bygningen skyte for sterkt i været, eller å gi bygningen en for sterk kubistisk betoning.»

Juryens avgjørelse var enstemmig: Forslaget til Andreas H. Bjercke og Georg Eliassen ble utpekt som vinner og lagt til grunn for den videre prosjektering. «Bygningens ytre gir i knappest mulig form og med full utnyttelse av den armerte betongs muligheter for bygningens indre», konstaterte juryen. Hvorvidt det såkalte slagskippeget «gir det mest adekvat kunstneriske uttrykk for denne sommerpaviljong vil formelig besvares efter enhvers personlige innstilling», het det diplomatisk. Men uansett måtte man «dog respektere den følgeriktighet og beherskelse hvormed den valgte karakter er gjennomført.»

FOTO: A.B. WILSE/OSLO MUSEUM

Den nye "Dronningen", 1932.

Men fullt så lett slapp ikke arkitektene fra den påfølgende meningsutvekslingen om den kubistiske betoningen når bygningen var tatt i bruk.

Debatt om stygt og pent

«Vi var falt som offer for det moderne», hevdet en av representantene på KNS' generalforsamling i november 1931. Liknende uttalelser ble framført i medlemsbladet Seilas, og en stor del av Oslos befolkning mislikte den fremmede nydannelsen ved Oscarshall. Funksjonalismen var et radikalt brudd med inngrodde forestillinger om «stygt» og «pent» i arkitekturen. Og blant de mest omstridte

bygningene i hovedstaden på denne tiden var de to tidligere nevnte restaurantene til Lars Backer. Særlig fikk Skansen-bygningen gjennomgå der den lå i skråningen ved Rådhusplassen og provoserte den ukrenkelige festningen.

Arkitekturteoretikeren Christian Norberg-Schulz, internasjonalt kjent for sin stedskunst-teori, skrev derimot i Byggekunst i 1961 at Dronningen er «det mest originale og inspirerende verk fra Bjercke og Eliassens rike produksjon». Videre het det: «Bygningen har en fri planløsning basert på et regelmessig betongskjelett der stjernesalens spisser er kraget ut mellom systemets søyler. Et karakteristisk og

FOTO: A.B. WILSE/OSLO MUSEUM

Den nye "Dronningen", 1932.

festlig uttrykk er dermed oppnådd ut i fra de konstruktive mulighetene.»

Etter hvert fikk opinionen en annen holdning til det nye arkitekturvokabularet; gjennom 1930-tallets siste halvdel ble den moderne byggekunsten mer allment akseptert. Kanskje kunne denne arkitektoniske bevegelse ha fortsatt utover 1940-årene, men først kom krigen – for Dronningens vedkommende resulterte en voldsom eksplosjon ved Filipstad i desember 1943 i omfattende skader – og deretter fulgte den gjenreisningskrevende etterkrigstiden med spareknivens og materialknapphetens utfordringer, samt

en tilbakevenden til en mer tradisjonell arkitekturstil.

På 1960- og 70-tallet forfalt Dronningen ytterligere inntil eieren KNS tok affære, og i september 1983 kunne de invitere til et nyoppusset hus som var «gjenskapt i sin fordums funksprakt ute i Frognerkilen».

Trofast mot originalen

Arkitekt Per Kielland, som sto for restaureringen, hadde holdt seg trofast til Bjercke og Eliassens originaltegninger. Betongsøylene som sto på den utsatte holmen var spist opp av sjøvannet, mye armeringsjern var rustet vekk, taket var skadet og så videre.

FOTO: A.B. WILSE/OSLO MUSEUM

Den nye "Dronningen", 1932.

Det var også viktig å ta vare på interiørets romkvaliteter og detaljering så langt det lot seg gjøre, selv om bygningens bruksendring fra restaurant til kontorer stilte sine bestemte krav. I et notat skrev arkitekt Kielland at eieren Henrich Nissen-Lie «har fra første stund satt seg som mål i størst mulig grad å bringe bygningen tilbake til sitt opprinnelige utseende».

Dronningen ligger nymalt og fin på Bygdøy som et kjent trekk i Oslos maritime miljø, konstaterte Aftenposten 17. juni 1983. «Fasaden er den samme som da bygningen ble oppført i 1932 og har fått tilbake sine opprinnelige farver fra den gang. Men innvendig er alt forandret.»

Også husets nye eier, Petter Sundt, har videreført rehabiliteringen på en respektfull måte etter overtakelsen i 1994, blant annet gjelder dette det utsatte «understellet», broen over fra Bygdøy og plassen foran bygget ute på skjæret. Også den særegne Stjernesalen er varsomt pusset opp.

Undertegnede tilhører den hengivne skare som setter stor pris på Oslos unike funksjonalistiske arv. Dronningens skjebne – i likhet med Ekebergrestauranten og Kunstnernes Hus og flere andre umistelige klenodier – er forbilledlig; funkisperlen på Bygdøy var utsatt for truende stormer, men ble loset trygt i havn.

FOTO: W. RÅGER/OSLO MUSEUM

Norsk Styrmandsforenings 50-årsjubileum feires på Dronningen i 1960.

Men hvordan står det til med Ingierstrand bad fra 1933, tegnet av arkitektene Schistad og Moestue, for å ta et eksempel? Blir anlegget forsvarlig vernet og restaurert? Har myndighetene en oversikt over tilstanden til funkisminnene i den norske hovedstaden?

Interesserte lesere av Byminner kan klikke seg inn på www.docomomo.no som er hjemmesiden til den norske avdelingen i den internasjonale bevegelsen Docomomo, ildsjeler som vil dokumentere og bevare den moderne arkitekturen fra det 20. århundret.

Var det en idé at Bymuseet og Docomomo Norge allierer seg og inngår et samarbeid om en utstilling som viser omsorg for funkisbyen Oslo?

Jan Carlsen er arkitekt og skribent.

Artikkelen er en forkortet og delvis omarbeidet versjon av Jan Carlsens kapittel «Fra jugend-prinsesse til funkis-dronning» i boken «Dronningen – Oslofjordens funkisperle», Norsk Maritimt Forlag 2007 (redaktør Henrich Nissen-Lie).

Alna - gammel osloelv som nå kommer på plass i bybildet igjen

Karsten Sølve Nilsen

Alnas øverste kilder finner vi i Lillomarka med vann som Alunsjøen, Breisjøen og Steinbruvannet. Av store tilsig nedover i elveløpet har vi Tokelrudbekken som starter helt opp mot Gjelleråsen, og Østensjøbekken som kommer fra Østensjøvannet. Hvis vi starter turen vår fra Alunsjøen, har vi rundt 15 km å gå før vi kommer til utløpet i fjorden eller til det endepunktet som vi nå har lagt til vannspeilet i Middelalderbyen.

Fra Alunsjøen til fjorden har elva et fall på 237 meter med mange flotte fossefall underveis. De største er Leirfossen på Grorud, Brynsfossen og Kværnerfallet. Fra gammelt av finner vi mange møller og sager langs elva, og i tiden frem til midten på nittenhundretallet også betydelig vannkraftdrevne industri. Som industrielv er nok Alna kommet litt i skyggen av Akerselva, men vi bør ikke glemme at Norges største industribedrift Kværner, og mange andre, oppsto med vannkraft fra Alna. Disse bedriftene har gitt et betydelig bidrag til Oslo bys industrihistorie.

I dag er Alna i fokus som den glemte byelv som skal frem i lyset igjen. Turveier og parker anlegges, breddene ryddes og rustes opp, lukkede elvestrekninger gjenåpnes og vannet renses. Langs ca 2/3 av elvestrekningen er det i dag mulig

å ferdes på turvei, og elva er på langt nær så lukket som flere av de andre oslovassdragene. Mange foretrekker å gå ovenfra og nedover, og da er T-bane eller buss til Grorud et bra utgangspunkt. Derfor starter vi den videre fortellingen om Alna oppe ved kildene i Lillomarka.

Alunsjøen

Det er med vilje vi skriver Alunsjøen her og ikke Alnsjøen som er den offisielle kartbenevnelse, men som er vanskelig å si og ingen bruker. Navnet har ingenting med alun å gjøre. Lokalt uttales navnet «Alungsjøen», så det er vel mye mulig at vannet opprinnelig har hett Alungen som Åklungen og Øyungen og mange andre markavann.

Alunsjøen er det vannet som oftest nevnes som Alnas kilde. Det ligger 237

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Alunsjøen. Foreløpig inngjerdet som drikkevann, men skal åpnes for bading.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Badedammen

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Nordre Ammerud gård.

m over havet i vulkansk område med interessant geologi og spor av gruvedrift. De Gothalske Kobbergruver, som lå nordvest for vannet, kom i gang her allerede på 1740-tallet og drev med dårlig lønnsomhet i en forholdsvis kort periode. Alunsjøen har forsynt Oslo med drikkevann siden 1927 og er omgitt av et høyt nettinggjerde. I Oslos byøkologiske program er det nå vedtatt at «Alnsjøen» skal åpnes for bading. Vi får vente og se.

Breisjøen, Steinbruvannet, Huken pukkverk og steinbrytervirksomheten

Breisjøen er også inngjerdet som drikkevannskilde med samme kommunale løfte om frigivelse til badevann som for Alunsjøen. Dette vil gjøre områdene meget attraktive for sommerutflukter, så her har vi mye å glede oss til. I området mellom Breisjøen og Steinbruvannet ligger Huken pukkverk med truende planer om å sprengte seg videre inn i marka med sin virksomhet. Det kan få alvorlige konsekvenser for disse vannene som Alnakilder når vi tenker på faren for lekkasje og forurensning, og selvsagt også for friluftslivet. Anleggsområdet ligger innenfor markagrensen og vårt håp er at markaloven setter en stopper for disse planene.

Steinbruvannet

Dette vannet er frigitt som drikkevannskilde, og breddene er tilgjengelige med innbydende plasser for en rast og for bading. I sørenden av vannet finner vi demningen med silhus bygget i Grorudgranitt. Dette minner oss om den viktige steinbrytervirksomheten i Groruddalens historie i tidsrommet ca. 1850 – 1950.

Granitten heter egentlig Nordmarkitt med geologisk betegnelse kvartssyenitt. Den rødlige steinen kan vi finne igjen i mange bygninger i Oslo, som kantstein og som skulpturer, som for eksempel løvene ved Stortinget. Dessuten er vel den vakre Grorud kirke, bygget i Grorudgranitt, det flotteste kulturminnesmerke fra denne tiden.

Bekken fra Steinbruvannet er like nedenfor demmet opp til et nytt fint vann med fine sandstrender opparbeidet for bading, badedammen øverst i Bergensveien.

Ammerud- og Grorudgårdene

Vi møter fort Groruddalsbyen når vi følger Alnas løp ned fra kildene i skogen. Når vi i dag ser det store boligområdet på Ammerud med blokker og høyhus, er det ganske tankevekkende at dette helt frem til 1960-årene var jordbruksbygd med bølgende kornåkre og beitende kyr langs elva. Med «rud» i navnet var gårdene gamle rydningsgårder med historie om kirkegods i middelalderen og drift av kornmøller og sager i Alna. I dag er det bare et våningshus igjen av det som var Øvre Grorud gård, mens Nordre Ammerud heldigvis har et bevart gårdstun mellom høyblokkene. Ellers er alt borte.

Trondheimsveien med bro over elva og Groruddammen

Trondheimsveien krysser lille Alna med en imponerende hvelvbro. Broa var opprinnelig en trebro, men under krigen ble den støpt i betong for å bære tyskernes tunge militære kjøretøyer og er enda en gang forsterket og utvidet siden da. Nedenfor broa kommer vi til Groruddammen med demning fra 1870-årene da Alna

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Groruddammen ved Trondheimsveien, som går i bro over elva.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Kalbakkbrua over Alna er fredet.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Parti fra Hølaløkka vannpark.

skulle skaffe kraft til den første skikkelige industribedriften vi møter langs elveløpet, Shoddy-fabrikken. Nå finner vi benker og bord ved vannet som skal bli badedam bare vannet blir rent nok.

Kalbakkbrua

Der turveien krysser Kalbakkveien kommer vi til kulturperlen Kalbakkbrua som nå endelig er fredet. Kalbakkbrua er bygget i 1790 av Grorudgranitt lagt i hvelvning uten bruk av mørtel. Den var en viktig bro på den gamle Trondheimsveien som på den tiden hadde stor trafikk av hestekjøretøyer på vei til Christiania, for det meste med plank eller Grorudgranitt. Ved bekken fant de en bra rasteplass med vann for hestene.

Vannkraftindustri på Grorud

Nedenfor Kalbakkbrua går turstien oppe på damkrona til Bleikedammen som samlet Alnavann til en stor industribedrift på nedsiden, Grorud Textilfabrik. Dammen er ikke oppdemmet i dag, men vi ser rester av stengeluker og røruttak. Litt nedenfor møter vi Leirfallet, som er et av Alnas høyeste fossefall. Det var tyskeren Eisfeldt som etter oppkjøp av fallrettigheter i Alna kom i gang med sin Lurfossen Klædefabrik så tidlig som i 1867. Fabrikasjonen av klesvarer og kjøletøyer ble imidlertid ikke noen stor suksess, og i 1878 kjøpte teknisk leder Oskar Rasmussen opp alle aksjene og la om produksjonen. Av innsamlede ullfiller, som ble revet opp av Alna-kraft i en egen fabrikk, produserte han «shoddy», et slags ullmateriale som ble brukt til tøyproduksjon, og også som fyllmateriale i madrasser. Med et større klesvareutvalg

og madrassproduksjon gikk fabrikken glimrende, men helt på slutten av 1800-tallet solgte han fabrikkanlegget. Det fortsatte med vekslende eiere, og sist under navnet Grorud Textilfabrik, frem til fusjonen med Hjula, Aagaard og Fredfoss i 1916. Dette ble det som vi kjenner som De Forenede Uldvarefabrikker. Fabrikasjonen på Grorud fortsatte helt frem til 1962, og dermed var Alnas tidlige industrihistorie på Grorud over.

Hølaløkka

Dette er området nedenfor Grorudveien mot Stanseveien, hvor fossen og fabrikkens lå. Leirfossen ble ødelagt med en betongmur midt nede i fossen i 1972, og Alna ble lagt i rør helt til nedenfor Grorud stasjon. Lukkingen av elva var et trist tilfelle som viser datidens manglende forståelse for vannet som viktig miljøfaktor. Det gledelige er imidlertid at nettopp Hølaløkka er blitt det beste eksempel på at denne holdningen nå er snudd. Høsten 2004 ble Hølaløkka vannpark, med gjenåpnet Alna, innviet etter et års innsats av Friluftsetaten og Vann- og avløpsetaten. 6 år senere er også **Leirfossen** gjenåpnet. Planer for videre elveåpning ned mot Alnaparken foreligger.

Alnaparken

Foreløpig er det ingen turvei videre fra Hølaløkka, men vi må krysse Østre Aker vei og finner en ny turvei på bordgang langs Tokerudbekken der Maria Dehllis vei møter Grorudveien. Turveien videre ned mot Alnaparken har fått det odørfylte navnet Poudretstien etter Cæsar R. Michelets gjødsselfabrikk i området. Stien krysser Alnas sidebekk Tokerudbekken i

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Vandring med Alnaelvas venner gjennom Alnaparken.

Ragna Hansens bro, oppkalt etter Michelsens husholderske!

Alnaparken ble anlagt av Friluftsetaten omkring år 2000 og omfatter området omkring Alna på vestsiden av næringsbyggelsen langs Professor Birkelands vei.

Parken inneholder flere ballbaner og et nett av stier med broer over elva. Nær elva, i bunnen av dalen, ligger en liten

sumpdam med salamander. Det er den sjeldne arten liten salamander (*Triturus vulgaris*) som holder til her. Den står på listen over truede og sårbare arter og er derved såkalt rødlistet. Det står en informasjonstavle her med opplysninger om amfibiedyr.

Her i området har Alna Ridesenter fått sin plass. Videre nedover langs elva går man gjennom et område med gråor og heggeskog med trekroner som nesten dekker himmelen. 17 hekkende fuglearter er registrert her, og rev, grevling, bever og rådyr holder til i det frodige elvelandskapet. Stien nedover ender i Nedre Kalbakkvei, som går i høy bro over elva. Rett nedenfor broa forsvinner elva i rist mot lukket kulvert. Her har staten ved NSB så sent som på 1980-tallet lukket Alna i en lengde på 1300 m for å skaffe plass til sine skiftespor i Alnabruterminalen.

Konfliktområdet Alnabruterminalen
Lukkingen av Alna i dette området er et stygt eksempel på hvorledes

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Her blir det ingen gjenåpning som forutsatt i planforslaget. Elvevannet skal pumpes opp til en kunstig dam oppe på høyden til venstre. Herfra skal det renne vann ned skrenten igjen for å gi inntrykk av "gjenåpnet" Alna!

sammenhengen i et elveløp brutalt kan bli avbrutt, og her blir turveinettet også ødelagt av inngjerdingen av det store området. Som nevnt for elveåpningen på Høllalokka, har våre byplanmyndigheter heldigvis nå fått forståelsen for vannet som viktig miljøfaktor og kulturelement.

I forbindelse med ny reguleringsplan for en utvidet terminal var det derfor lagt inn klare premisser om «gjenåpning av Alna i grønnstruktur» gjennom området. Den nye reguleringsplanen, med et godt alternativ for dette, var til behandling i Oslo bystyre 17.02. 2010. Men det utrolige skjedde at bystyret nå gikk i mot sine tidligere vedtak om gjenåpning og også i mot rådene fra sine egne planetater, Plan- og bygningsetaten, Friluftsetaten og Vann- og avløpsetaten. Tankevekkende er det også at staten var i bildet igjen, for det bystyret vedtok var et planforslag fra Statsbygg om en kunstig pumpeløsning for å få Alna vekk fra terminalen. Med den kunne de tilfredsstillende utbyggernes krav om å tørrlegge hele området for byggevirkosomhet.

Verre vanæring av Alna som levende elv og som Groruddalens historiske livsnerve er det vanskelig å tenke seg, og reaksjonene har ikke uteblitt. Saken er klaget inn for Fylkesmannen, og vi kan ikke tro annet enn at denne formen for byplanlegging i et av Oslos viktigste utviklingsområder må avvises. Forhåpentlig er dette klart når denne artikkelen går i trykken.

Tittutgrenda, Alnabru og Alnagårdene
Vi finner Alna igjen ved øvre del av Terminalveien. Mellom veien og elva ligger et smalt grønt belte med mye

FOTO: URJENT / GRORUDDALEN HISTORIELAG

Jacobsens landhandel.

gråor og hegg og frodig skogbunn med skogstjerneblom, mjødukt og strutseving og mange andre spennende arter. Her er for øvrig ca 170 m av elva forutsatt lukket i forbindelse med bystyrevedtaket for å gi plass til terminalbygg! Lenger ned er Friluftsetaten i gang med å bygge turvei, og her finner vi en gangbro hvor vi krysser elva og kommer over i Tittutgrenda som er et lite boligområde med småhus mellom Alna og Strømsveien. Navnet Tittut kan lyde som et nymotens påfunn, men er egentlig navnet på en husmannsplass under Hovin gård som lå med fint utsyn over Alnabru og Ulven-området.

Alnabru er egentlig navnet på broa der Strømsveien krysser Alna. Her lå Jacobsens landhandel som var et populært samlingssted for strøkets beboere. I dette området lå også gårdene med navnet Alnagårdene, en på hver side av elva. Begge var krongods og nevnes første gang i lensregnskapene for 1639-40. Et våningshus fra 1830-årene er bevart og ligger inneklemt i en treklynge mellom jernbanen og Breivollveien.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Alna i meanderslyng på Smalvollen.

Breivoll og Smalvoll

Vi krysser Strømsveien og E6 fra Tittutgrenda, eller på gangbro sammen med jernbanebroa litt lenger nede, og kommer over i Breivollområdet. Gården Breivoll ble i 1830 delt i to, øvre og nedre. Breivoll var klostergods i middelalderen under Hovedøya kloster og senere kron-gods. I 1894 kjøpte stortingsmann H. C. A. Furuholmen øvre Breivoll hvor han anla Alna Teglverk. Det lå omtrent der hvor Alna-senteret ligger i dag, og var i drift helt til 1960, da det ble flyttet til Nes på Romerike. Breivollgårdene ble revet under fremføringen av E6.

Smalvolldalen med turvei, elve-meandere og særegen vegetasjon.

Turveien starter her ved turveiskiltet i Smalvollveien og følger Alna gjennom hele Smalvolldalen. Typisk for det flate landskapet er at Alna her roer seg ned i store slyng som kalles meandere. Dette

gir et særpreget elvelandskap med meget variert fauna. I et par rapporter har Fri-luftsetaten angitt 221 tre- og plantearter, 85 sopparter og 26 fuglearter. Gråor, hegg og noe hyll dominerer tre- og buskvegeta-sjonen i et ellers åpent strandsumpland-skap med gule tepper av vårkål. Kvass-tarv, kvein og tjønnaks med flyteblader vokser i de våteste delene, mens store grasarter som strandrør blandet med sløke og springfrø vokser litt lenger opp. Ender liker seg i det stilleflytende vannet og stokkanda både hekker og overvintrer her.

Fyrstikkfabrikasjon, zinkhvitt-fabrikker og teglverk

Hvor turveien ender under Tvetenbroa finner vi snart på venstre hånd den store bygningen som var Bryn & Halden Tændstikkfabrikker A/S. De produserte fyrstikker fra 1878 til 1932 med direktør F. H. Frølich som den markante industrileder.

Bryn stasjon med utløpet for Østensjøbekken.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/F.E.

Her like under Tvetenbroa forsvinner Alna i en kort kulvert. Vi passerer elva på veibro og kommer over i Nils Hansens vei. I området langs elva lå flere fabrikker, regnet ovenfra og ned: Bryn Teglverk, Norsk Surstof & Vandstoffabrik A/S, Den norske Zinkvidtfabrik og Kristiania Teglverk. Den første er revet og all produksjon er opphørt i de andre også.

Norsk Surstof & Vandstoffabrik produserte acetylgass som sammen med oxygen, brukes til sveisegass. Produktet Zinkvitt ble vesentlig brukt i malingsproduksjonen og gjør seg meget godt kjennelig i alle de hvitmalte husene i landet vårt. Kristiania teglverk, står fremdeles igjen som et stort trehus ved elva helt ned mot Ringveien og Bryn.

Bryn, Norges første stasjonsby

Etter at toget kom til Bryn med Eidsvollsbanen i 1854 utviklet området seg raskt til å bli det som nevnes som «Norges første

stasjonsby». Foruten de nærliggende fabrikkene som vi har omtalt ovenfor, ga de nye mulighetene for gods- og persontrafikk, foruten elvekraften, liv til en rekke bedrifter og virksomheter, men først litt om stasjonen:

Den første stasjonsbygningen var et lite trehus på sydøst-siden av sporet, og først i 1880 kom den gule murbygningen som vi ser her i dag og som også inneholdt stasjonsmesterbolig. Den siste stasjonsbygningen kom i 1902, en lav gul trebygning på motsatt side av sporet. I dag er stasjonen ubetjent.

Broa over Alna her har gitt opphavet til steds- og gårdsnavnet Bryn, norrønt Bruvin. (Vin = eng). Står vi på broa og ser ned i elva kan vi se et vannutløp i muren som er et viktig Alna-tilsig, Østensjøbekken som kommer fra Østensjøvannet. På den andre siden av jernbanen ser vi en rød mursteinsbygning som kom opp i 1880-årene, Akers bryggeri. Det brukte i

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Det som er igjen av Johan Petersens Lin- og bomullsvarefabrikk.

den første tiden vannet fra Østensjøbekken i sin ølproduksjon, og drev under forskjellige navn og eiere bryggerivirksomhet frem til 1908.

Av andre fabrikker som grodde opp rundt stasjonen kan nevnes; en sjokoladefabrikk, en asfalt- og veggpappfabrikk, en kjemisk fabrikk og et garveri. Men den fabrikk som hadde mest tilknytning til Alna var Joh. Petersens Lin- og Bomullsvarefabrikker ved Brynfossen.

Den kom i gang i 1889 etter at Johan Petersen hadde kjøpt opp fallrettigheter i fossen, hvor det fra før av lå både sag og mølle. Denne fabrikk går inn i Oslos industrihistorie som en betydelig bedrift i tekstilbransjen. Den hadde leveranser av lin- og bomullsvarer til storforbrukere som hotellnæringen, handelsflåten, og hæren, foruten eksport. En av fabrikkens spesialiteter var tekstiltapeter som blant annet ble levert til Oslo rådhus og

til FN-bygningen i New York. Fabrikkens var i gang helt til 1976, da konkurransen med utenlandske billigvarer ble for stor. I dag er mesteparten av bygningene revet, de siste i forbindelse med byggingen av Brynfossen Kontorpark. Bare den lille spinneribygningen og en arbeiderbolig i mur, kalt Havehuset, står igjen som bevaringsverdig.

Fagerlia

Vi fortsetter langs jernbanen ned til en bro hvor vi kan velge ny tursti i dyppet (ferdig høsten 2010) eller asfaltert turvei langs kanten av Etterstadområdet. Alna går her i et jungelaktig ravinelandskap med frodig vegetasjon. Storvokst skog med piletrær, gråor, ask, lind og alm er blandet med et villniss av kratt og busker, her med stort innslag av slåpetorn med sine hvite blomster. Villrips og bringebær fins også mellom brenneslene. I skog-

bunnen vokser varmekjære planter som gullkløver, nesleklokke, tofrøvikke og åkermåne. Er du heldig kan du støte på grevling og rødrev, og blant insektene er den sjeldne tofargede blomsterflua et bevis på at skogen her er meget gammel. Til tross for den tette vegetasjonen virker landskapet her lyst og vennlig og kalles Fagerlia i motsetning til den mye mørkere Svartdalen som vi kommer til nedenfor krysset med jernbanen

FOTO: KARSTEN SÖLVE NILSEN/F.E.

Her pågår arbeidet med den nye turveien langs Nygårdsfossen.

Fantastisk turvei langs Nygårdsfossen
Høsten 2010 skal Friluftsetaten, etter foreløpige planer, ferdigstille sin fantastiske turvei langs den ville Nygårdsfossen som hittil har vært ukjent for de fleste. Fossen ligger i et trangt gjel som geologisk er kjent som Ekebergforkastningen. Veien skal være en bordgang festet til fjellet og øverst til brokaret for jernbanen. Fossen har gitt kraft til forskjellige virksomheter som en krumtmølle og en hestekosømfabrikk. En mursteinsbygning med høy fabrikkpipe ligger igjen som et synlig minne om dette.

FOTO: KARSTEN SÖLVE NILSEN/F.E.

Alna i nedre del av Svartdalen.

Den mørke Svartdalen

Videre nedover langs elva går vi gjennom det område som kalles Svartdalsparken, og som med sin vegetasjon og rike dyre- og fugleliv er en fin turopplevelse. 29 fuglearter er registrert, og rev, grevling og rådyr trives og formerer seg. I grunnfjellskrenten på sørsiden vokser furu og gran, mens gråor, ask, alm og spisslønn dominerer i dalbunnen og på nordsiden. I den nedre del av dalen er landskapet rundt elva preget av kjempestore flotte piletrær. Elva går øverst i friske stryk og ender nederst i store, rolige slyng gjennom pileskogen.

Kværner og Lodalen

Turveien gjennom Svartdalen ender i Enebakkveien hvor Alna (inntil videre) forsvinner i tunnel gjennom Ekebergåsen og munner ut i fjorden ved Kongshavn. Litt før Alna forsvinner er det satt opp et minnesmerke over Kværner Brug, symbolistisk utført med et turbinhjul i stålskulpturen. Dette er det som nå er igjen av Kværner-bedriften i Lodalen !

UKJENT FOTOGRAF/P.E.

Kværner Brug ca 1870

Historien om Kværner er så gammel at navnet skriver seg fra de kornkvernene som Vålen gård hadde her i Alnafossen allerede på 1300-tallet. Kværner Brug kom i gang da Oluf Onsum i 1854 kjøpte opp fallrettighetene og startet det «bruget» som skulle bli en av Norges største industribedrifter. Begynnelsen var beskjeden med fabrikasjon av blant annet hestesko og vaffeljern, og endte med vannkraftturbiner og offshoreutstyr. Vi må ikke glemme at det var vannkraften i Alna som startet hele industrieventyret, og det er ganske tankevekkende at 1300-tallets Vålen-kverner ennå går igjen i navnet Kværner.

Navnet Lodalen skriver seg fra at Alna i mange århundrer het Loen Elv eller Loelva. Nedenfor Kværnerfossen lå enda et teglverk, Svendengen Teglverk, som

blant annet leverte murstein til byggingen av Universitetet på Karl Johan. Før lukkingen gikk elva her i store slyng før den endte i fjorden på Sørenga

Middelalderbyen, Oslos vugge

Når vi står på dagens Geitabru, må vi tenke oss tilbake til middelalderen der alle jernbanesporene er erstattet med en ren og glitrende Alna-elv, med båttrafikk og sjøboder langs elvekanten. På grunn av at vannstanden den gang var ca. 3 m høyere enn nå, var elva fra munningen og hit opp ganske bred og godt egnet for datidens flatbunnede båter. Det var derfor ikke tilfeldig at Harald Hardråde i år 1050 anla sin kjøpstad Oslo og sin borg her ved Alnas os på øra ut mot Bjørvika, vel og merke hvis det er Snorre vi skal stole på. Forsvarsmessig dannet Alna og

FOTO: RUNE AARVIK / OSLO MUSEUM

Oslo på 1300-tallet. Modell på Oslo Museum, Bymuseet.

Geitabru en god barriere for angrep fra Ekebergsiden, og havnemuligheter var det både på utsiden mot sjøen og langt inn i elva.

Kjøpstaden utviklet seg opp mot 1300-tallet til å bli en by med ca. 3000 innbyggere på et areal omtrent så stort som Slottsparken. Byen hadde 6 kirker og 3 klostre, også med kirker. Den største kirken var Hallvardskatedralen som var viet til byens skytshelgen St. Hallvard.

Byggingen tok til allerede tidlig på 1100-tallet, og med store utvidelser var den på 1300-tallet et mektig byggverk, og datidens Oslo domkirke. Restene av kirken finner du i Ruinparken. Den katolske bispens residerte her og hadde sin bispegård som lå på nåværende Oslo Ladegårds grunn. En oval blå opplysningsplakett om dette finner du på gråsteinsveggen mot Oslogate. Ruinene av dominikanermunkenes Olavskloster finner du på den andre

siden av gaten nær kirkeruinene, her med bra informasjonstavle. På restene av klosterets østfløy, med spissbuer i gotisk stil, ble en ny bispegård bygget i 1623. Nåværende bygning som fremdeles kalles Oslo Bispegård er fra 1882. På baksiden mot Arups gate finner du ruinene av Korskirken som ble bygget på midten av 1200-tallet og var sognekirke for området nord for byen. Den bestående Oslo Ladegård fra 1725 er vel verdt et besøk.

Det er ganske tankevekkende at den storslåtte katedralen og Olavsklosteret etter reformasjonen og Martin Luther, kom i sterkt forfall og etter hvert forsvant helt. Hallvardskirkens grove stein ble brukt til festningsanlegget på Akershus og til veibygging.

Ikke langt fra Geitabru, hvor Oslo Hospital og Gamlebyen kirke ligger i dag med adresse Ekebergveien 1, lå Fransiskanerklosteret. Munkene som også ble kalt minoritter, barfotbrødre og tiggermunker hadde som alle klostre, sin kirke. Markering av korets beliggenhet kan du i dag finne i fortauet og med nedsatte heller i gressplen.

Clemenskirken som var sognekirke for byens søndre del, finner du ruinene av når du fra Geitabru går ned Saxegaardsgate mot Sørenga og middelalderbyen. Den ble bygget som toskipet kirke i stein omkring år 1100 og var viet de sjøfarendes helgen St. Clemens. En annen kirke Nicolaikirken, som kan ha vært sognekirke for Bekkelaget og Nordstrand, lå på baksiden, ikke mange skrittene unna, men den kirken fins det ingen rester igjen av.

Ved gangbroa, som fører oss videre ned mot middelalderparken, ligger et stort

gammelt trehus som kalles Saxegården. Den har skriftlig omtale helt fra 1334, men dagens bygning er fra år 1800. Herr Sakse, sannsynligvis gårdens første eier, hadde sjøbod mot Alna som fløt forbi rett nedenfor huset.

Inntil og nedenfor gangbroa på høyre side finner du noe av ruinene til Kongsgården med historie tilbake til Harald Hardråde. Han anla sin første borg her omkring år 1050 da han i følge Snorre grunnla byen. Kongsgård ble den først senere under Håkon Håkonssønn. Gården var da omgitt av en høy mur med porttårn og en hallbygning nesten like stor som Håkonshallen i Bergen. Mye av restene etter det store anlegget forsvant da jernbanen i 1893 plasserte sitt lokomotivverksted midt oppå kulturminnet!

Nedenfor og tett inntil Kongsgården lå kongens kirke Mariakirken, og ruinene finner du her. Kirken var nok først bygget som liten trekirke så tidlig som rundt midten av 1000-tallet. Kanskje den ble bygget på samme tid som Harald Hardrådes borg? Senere, omkring år 1100, ble kirken bygget i gråstein. Under Håkon V Magnusson var den på sitt mest imponerende med to store tårn bygget i tegl. For å skaffe murstein til kirken anla kongen et teglverk på den andre siden av elva hvor han kunne rote til terrenget med å ta ut leire uten å forstyrre området rundt kirken og kongsgården. En annen årsak til plasseringen var brannfaren som alltid har vært stor rundt brennovner ved teglverk. En bro ble bygget for å frakte steinen over elva. Mariakirken ble allikevel rammet av brann i 1523 og ble noen år senere jevnet med jorden.

FOTO: KARSTEN SØLVE NILSEN/P.E.

Festdag i Middelalderparken med Saxegården i bakgrunnen.

Den nye middelalderparken i Bjørvika

For å gjenskape sjølinje og elveutløp rundt ruinene av Mariakirken og Kongsgården slik det var i middelalderen, er det laget et kunstig vannspeil som ligger på høyde med vannstanden på 1300-tallet, det vil si ca. 3 m høyere enn dagens sjønivå i Bjørvika. Samtidig er det anlagt en flott park som egner seg godt til utflukter og arrangementer. Hvis vi ender Alnaturen vår her en fin sommerdag, vil vi se at det er mange oslofolk som har oppdaget denne idyllen, og bruker dagen til en picnic i det grønne ved vannkanten i Middelalderparken.

Kommunedelplan for Alna miljøpark

Arbeidet med å få Alna på plass i bybildet igjen er kommet godt i gang, men det er mye å ta fatt på. Særlig er det store problemer med å rette på de store lukkingsovergrepene, ikke minst fra statens side, som ble gjort i forbindelse med jernbanebygging. I 1922 ble hele den nedre delen med sjøutløpet for Oslos viktigste historiske elv tatt vekk fra sitt naturlige leie og lagt i tunnel gjennom Ekebergåsen. På 1980-tallet ble Alna lagt i kanal under skiftesporene på Alnabru. Og fremdeles er vi ikke ferdige med denne formen for byplanlegging når vi

tenker på dagens bystyre som går imot sine egne forutsetninger om gjenåpning, og vedtar lukking av nye 170 meter på Alnabruterminalen. Dette til tross for at det nettopp er Oslo bystyre som gir sin Plan- og bygningsetat et oppdrag med dette hovedformålet:

«Kommunedelplan for Alna miljøpark skal tilrettelegge for gjenåpning og miljøoppgradering av Alna og viktige sidevassdrag fra Alnsjøen til fjorden innen 2020. Den skal gi grunnlag for en variert utvikling av vassdraget med sidearealer, for å øke attraktiviteten og gi en styrket identitet til hele Groruddalen. Planen skal utarbeides etter mønster fra kommunedelplan for Akerselva miljøpark.»

Bare historien kan fortelle hva utfallet blir av denne underlige situasjonen for Oslohistoriens viktigste elv, hvor både stat og kommune burde ha klare forpliktelser. I byutviklingsammenheng er det i alle fall en spennende tid, og vi skulle gjerne hatt en titt i krystallkula for årene etter 2020. Kanskje særlig i forbindelse med Alnas skjebne i terminalen, i den nedre delen med Kværnerfallet og løpet gjennom Lodalen med endelig utløp i fjorden gjennom Middelaldervannspeilet.

Elvevennene

Oslo Elveforum har vært i gang siden 1999 med alle Oslos vassdrag som sitt arbeidsområde. Opplysningsarbeid og kontakt med de planleggende myndigheter er en viktig del av virksomheten. Et eget digitalt kartverk, Blå liste, med oversikt over åpne og historisk lukkede elver og bekker er laget i samarbeid med Vann- og avløpsetaten. Se hjemmesiden: www.osloelveforum.no

Alnaelvas Venner er en medlemsorganisasjon tilknyttet Oslo Elveforum med Alna som sitt arbeidsfelt. Foreningen har vært i gang siden 2002 med foredragsvirksomhet og elvevandring, foruten samarbeid med myndighetene om plan- og utviklingsspørsmål i forbindelse med Alna og sidebekkene. Den årlige lysvandringen i september er et stort arrangement med lysbokser satt ut langs hele elveløpet og mye å oppleve underveis.

Se hjemmesiden: www.alnaelvasvenner.no

Karsten Sølve Nilsen er forfatter, foredragsholder, og aktiv i Oslo Elveforum.

Rolf Strangers kulturfond

Rolf Strangers kulturfond skal dele ut midler for året 2010 til ett eller flere forskningsprosjekter etter fondets formål:

Rolf Strangers kulturfond har til formål å forestå vitenskapelig forskning innen Oslos historie og kulturhistorie. Denne forskning kan skje gjennom rene historiske arbeider og ved utvidelse og tilretteleggelse av Oslo Museums samlinger med sikte på vitenskapelig fundert belysning av byens historie og kulturhistorie.

Beløpet er begrenset til kr 35.000. Arbeidet bør ha en selvstendig karakter. Det forutsettes et resultat i form av for eksempel en artikkel, gjerne egnet for trykking i Oslo Museums tidsskrift Byminner.

Søknad sendes innen 1.september 2010 til:

*Rolf Strangers kulturfond,
Oslo Museum, Postboks 3078 Elisenberg, 0207 Oslo*

*Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til Oslo Museum,
telefon 23 28 41 70.*

Da vi ble moderne

– fotografier fra 1960-tallet

I Bymuseets nye fotoutstilling som åpnet 15. juni får vi et gjensyn med 1960-årene.

Utstillingen fortsetter der museets forrige fotoutstilling ”Mot fremtiden” sluttet for tre år siden. Den tok for seg etterkrigstidens Oslo i perioden 1946-59.

Ved inngangen til 1960-tallet er etterkrigstiden tilbakelagt. Gjenoppbygging, sosial utjevning og sikring av den norske velferdsstaten har pågått under stor politisk stabilitet. Fremtidsoptimismen er stor på 1960-tallet – menneskets erobring av verdensrommet står som det ultimate eksempel på at ingen grenser fantes for teknikkens muligheter.

Verden går inn i data-alderen, folk forflytter seg i egne biler, flyreiser blir et av det moderne livets sterkeste symboler. Realinntekten øker, overflodssamfunnets vareflom og forbruk stiger. Vi får spisesteder med eksotisk mat og hurtigmat. Fjernsynet introduseres og blir en viktig kulturfaktor. Utdanningsrevolusjon, ungdomskultur og kvinnefrigjøring er andre sentrale fenomener i tiden.

I byen rives og bygges nytt. Så forskjellige bygningsmiljøer som Enerhaugens trehusbebyggelse og Det engelske kvarter må vike for høyhus med boliger og kontorer.

Utstillingens ambisjon er ikke å vise alle disse temaene – eller på noen måte å være dekkende og representativ for alt som skjedde på 1960-tallet. Vi har snarere villet formidle noe av stemningen og tidsånden fra dette tiåret som ofte faller mellom to stoler – mellom de mer omtalte 1950- og 1970-årene.

I flere av fotografiene møter vi kjente personer fra tidens kultur- og samfunnsliv, mange av dem fortsatt aktive og toneangivende innenfor sine felt.

Utstillingens ca 50 fotografier er i hovedsak hentet fra de tre negativarkivene som for tiden er under ordning ved Bymuseet: Fotograf Ørnelunds, Atelier Rudes og Rigmor Dahl Delphins arkiver. Slik sett avspeiler utstillingen også det løpende arbeidet med tilgjengeliggjøring av museets store fotosamling. Samtidig med utstillingsåpningen ble flere hundre ”nye” motiver fra 1960-tallet publisert på nettstedet oslobilder.no. Her vil det også i månedene som kommer være et jevnt tilsig av 60-tallsmateriale.

Utstillingen varer til 5. september.

FOTO: RIGMOR DAHL DELPHIN, 1962

Skuespiller Rut Tellefsen.

FOTO: LEIF ØRNELUND, 1966

Snack-bar på Norges Varemesse under utstillingen "Britain 66".

**UTROLIG
FOTOUTSTILLING!!**

**"Hvor lenge varer en krig..."
Vietnamkrigen 35 år etter.**

Fotografier av André Clemetsen

Utstillingen tar for seg Vietnamkrigens skyggesider og ettervirkninger - om lengselen og håpet etter en annerledes fremtid. Fortalt av frihetskjempere, veteraner og vanlige folk i Vietnam i dag.
Sterke historier!

Åpning: 11. september 2010

**På Bymuseet, Frognerparken.
Frognerveien 67. Telefon: 23 28 41 70**

Utstillingen er et samarbeid mellom fotograf André Clemetsen, Norsk vietnamesisk senter og Norsk lokalhistorisk institutt.